

Recerques

110

Les riuades de 1962: els cadàvers trobats al mar

Joan Comasòlivas i Font, historiador i arxiver (AHS / MHS), jcomasolivas@ajsabadell.cat / Roser Lozano Fonseca, historiadora, roser_folo@hotmail.com / Genís Ribé i Monge, historiador i tècnic de museu (MHS), gribe@ajsabadell.cat

En aquest article s'analitzen els expedients generats per les Ajudanties de Marina de Barcelona, Tortosa, Tarragona i Sant Carles de la Ràpita, a partir de les riuades de la nit del 25 al 26 de setembre de 1962, arran de les quals es van anar localitzant cadàvers de les víctimes mortals arrossegades pel riu fins al mar, fins a un total de 94, principalment entre finals de setembre i les dues primeres setmanes d'octubre. D'aquests cadàvers se'n van identificar trenta-cinc, sis dels quals eren de persones que residien i treballaven a Sabadell. El treball també aporta el testimoni d'un pescador de Tarragona, Jordi Albiol i Borràs, que va recollir el cos d'una nena sense identificar mentre feinejava a 22 milles de la costa.

Paraules clau

1962, Arxiu Naval de Cartagena, mar, morts, riuades

Introducció

L'any 2012 el Museu d'Història de Sabadell va commemorar, conjuntament amb altres institucions museístiques i centres patrimonials del Vallès, el 50è aniversari dels aiguats de 1962.

En aquest marc, els ajuntaments de Cerdanyola del Vallès, Montcada i Reixac, Ripollet, Rubí, Sabadell i Terrassa dugueren a terme diversos actes públics, conferències, exposicions i altres activitats¹ per commemorar una tragèdia que va comportar centenars de víctimes mortals² i que va deixar una estela de destrucció sense precedents. Unes víctimes, especialment les que van morir i no van poder ser identificades, i les desaparegudes, que van ser clarament silenciades i menystingudes pel règim franquista.

Aquestes accions de commemoració dels diferents ajuntaments es recolliren en un programa conjunt i en un blog que anà compilant les notícies, noves publicacions aparegudes, troballes de filmacions de l'època, etc. (<<http://lanitragica.wordpress.com/>>).

Tant els actes esmentats com el blog mateix reberen una gran acollida a la ciutat, atès que es tracta d'uns fets que han restat a la memòria col·lectiva de les famílies, i el record dels quals ha anat passant de generació en generació. L'interès públic de la com-

moració es traduï també en la implicació de la Diputació de Barcelona, a través de l'atorgament d'una subvenció amb aquesta finalitat. Així mateix, l'Ajuntament de Sabadell instal·là un monòlit al riu Ripoll recordant les víctimes de la ciutat, un acte simbòlic que també es portà a terme en alguna altra població vallesana.³

Una vegada finalitzats els actes de commemoració pròpiament dits, des del Museu d'Història de Sabadell i des de l'Arxiu Històric de Sabadell, ens va semblar que no n'hi havia prou. Que ens mancava una recerca més aprofundida i acurada d'aquells fets, que calia revisar-los de la manera més exhaustiva possible, per intentar determinar d'una vegada per totes el nombre

Figura 1. Monòlit en record de les víctimes sabadellenques de la riuada de 1962, col·locat i inaugurat en el paratge del Molí de l'Amat, al riu Ripoll, el 30 de novembre de 2012 (Genís Ribé / MHS).

1 A Sabadell el MHS va produir l'exposició *Destrucció, mort, reacció. La riuada de 1962 a Sabadell*. Va itinerar, entre els anys 2012 i 2013, per un total de 9 equipaments (biblioteques i centres cívics) de la ciutat, inclòs el museu. L'antecedent d'aquesta exposició data de l'any 2002, en què el MHS ja va produir la mostra *Fa 35 anys: les riuades*, amb motiu del 60è aniversari d'aquells fets, de la qual se n'edità el corresponent catàleg, obra coordinada per l'historiador i comissari de l'exposició, Martí Marin Corbera.

2 El debat sobre les xifres ara per ara és més estèril que rigorós, encara que comença a haver-hi una base de dades fragmentada per municipis que quan s'interrelacioni podria donar un xic de llum. Les xifres oficials ronden els 700 morts; les xifres que consideren diversos historiadors s'apropen, sense més precisions, al miler.

3 El monòlit va ser inaugurat el 30 de novembre de 2012. Està ubicat en un espai públic prop de l'antic molí de l'Amat, a la riba esquerra del riu Ripoll, un indret especialment simbòlic perquè just allà la riuada s'emportà la vida de 18 persones, més de la meitat del total de víctimes de Sabadell (32). Eren els habitants d'un grup de cases construïdes a precari, a la mateixa llera del Ripoll: hi moriren 3 famílies senceres, part d'una altra i una nena de 2 anys, una veritable tragèdia que afectà bàsicament immigrants vinguts d'arreu de la península. Porta inscrit el text següent: "25 de setembre de 1962. En record de les víctimes de les riuades i en reconeixement de la solidaritat i l'esperit de superació".

112

Figura 2. Carles Malagrída (a l'esquerra) i Joan Comasòlivas (a la dreta). Malagrída, com a soldat destinat a fer el servei militar a Cartagena (Marina) entre els anys 1963 i 1964, va rebre la instrucció de fer la composició dels expedients sobre els cadàvers trobats al mar arran de les riudes de 1962, procedents de les diferents ajudanties de Marina de la costa catalana. Cassà de la Selva, 23 de novembre de 2012 (Genís Ribé / MHS).

Figura 3. Cartilla Naval del soldat Carles Malagrída Barria, 1963.

de víctimes produïdes per aquell desastre, atès que aquest no s'ha pogut arribar a fixar mai amb seguretat.⁴

A banda de la bibliografia apareguda amb motiu d'aquell 50è aniversari, l'espurna que ens va estimular a emprendre aquesta recerca fou la publicació, a *El Punt Avui* del 5 de novembre de 2012, del testimoni de Carles Malagrída, de Cassà de la Selva, que als anys 1963-1964 va ser destinat a fer el servei militar a Marina, a la Capitania General de Cartagena. Segons ell, a l'Arxiu Militar de Cartagena existia un expedient on es recolliren tots els informes dels cadàvers trobats al mar en els dies successius a la tragèdia, a les costes i mar endins, des de Barcelona fins a Tarragona. Pocs dies després d'aquesta publicació, li vam fer una visita i ens ratificà que ell mateix havia compost, a l'octubre de 1963, un expedient a base dels informes tramesos per les diferents "Ayudantías de marina". Fins i tot en recordava la codificació de referència!⁵

Les anomenades *Ayudantías* de Marina, eren organismes perifèrics de l'Administració de l'Estat amb diverses competències en matèria marítima sobre el seu respectiu districte. Es trobaven a les ordres del comandant militar de marina de cada província. El comandament de les *Ayudantías* l'exercien caps o oficials del Cos General de l'Armada, o de la Reserva Naval Activa, amb el nom d'Ajudants militars de Marina.

La creació de les Comandàncies i Ajudanties de Marina es va establir per primera vegada a l'Ordenança de matrícules de 1802. Les funcions d'aquests organismes originàriament estaven regits per les ordenances Generals de l'Armada de 1748, publicades el 1751, especialment en el Títol III, Tractat X.

Actualment i des de la creació de les Capitànies marítimes per la Llei de Ports de l'Estat i de la Marina mercant de 24 de novembre de 1992, dependents de

Foment, que ha assumit gran part de les funcions de les comandàncies i de les Ajudanties Militars de Marina, aquestes es troben en període de desaparició.

L'interès dels expedients generats per les Ajudanties de Marina es trobava en la possible identificació de persones, la possibilitat de localitzar-hi correspondència inèdita i altra informació que pogués ajudar a dita comptabilització definitiva i altres hipòtesis que s'estudiarien d'acord amb els resultats de la recerca. Fou així que vam considerar oportú iniciar gestions per verificar l'existència d'aquest expedient i, en cas de ser cert, demanar permís per consultar-lo.

D'acord amb aquesta decisió, la direcció de l'AHS i del MHS va poder corroborar l'existència de l'expedient i va sol·licitar l'atorgament del permís de consulta al Jutjat Togat Militar 14 de Cartagena.

Finalment des del Jutjat Militar de Cartagena s'acceptà la petició per accedir a l'Arxiu Naval de Cartagena. Els dies 25 i 26 d'abril de 2013, en Genís

4 L'elaboració d'una base de dades general i global de les víctimes de les riuades encara no s'ha dut a terme. Aquesta tasca, complexa i que requereix una anàlisi arxivística d'ampli espectre quant a les fonts i a l'àmbit territorial, hauria de tenir com a objectiu principal l'elaboració d'una llista total, com més rigorosa i contrastada millor, de les víctimes d'aquella tragèdia: les víctimes identificades, les no identificades i les desaparegudes.

5 Entrevista feta el 22 de novembre de 2012. Reparador de televisors d'ofici, ens recordava "com que sabia de llegir i d'escriure, a màquina fins i tot, em van destinar a la Secretaria de Justícia [...]. Cap a l'hivern, el mes de febrer de 1964, va arribar el dossier, la causa, que era gruixudíssima, que s'havia d'arxivar, de classificar tot, totes les fotografies que hi havia...". Els records de les dades d'aquell gran expedient no l'oblidaria mai, ens confessà. Havia trigat 37 anys a parlar-ne. També recorda, perfectament, que aquella nit del 25 de setembre de 1962 havia anat a veure la tele al bar del poble i que van haver de marxar a casa perquè amenaçava tempesta. La tempesta va arribar a Cassà, molt atenuada, però abans havien vist, a l'horitzó, les llambregades dels llamps cap al sud... A TVE feien el programa *Amigos del martes*, del conegut showman Frank Joham.

6 PP 260/62: lligall HE/852-10 "*Rollo de San Carlos de la Ràpita*"; lligall HE/852-11 "*Rollo de Tortosa*" i lligall HE/852-12 "*Rollo de Tarragona*". PP 270/62: lligall HD/851-42 "*Hallazgo de cadáveres sin identificar en aguas de Barcelona, al parecer de la reciente catástrofe ocurrida en dicha capital*" (Archivo Naval de Cartagena). Agraïm a Ramon Alberch i Figueras i a Antonio González Quintana l'assessorament per entrar en contacte amb el Ministeri de Defensa; a la Sra. Carmen Terés Navarro, directora tècnica del Subsistema Arxivístic de l'Armada Espanyola, la seva atenció; al Jurat Togat Militar Territorial 14 de Cartagena, les facilitats per accedir als expedients; a Salvador Gutiérrez López, cap de la Secció de l'Arxiu Naval de Cartagena (Arsenal Militar), i a José Sánchez González, director interí d'aquest Arxiu, la seva atenció a la sala de consulta.

Figura 4. La seu de l'Arxiu Naval de Cartagena, dins les instal·lacions de l'Arsenal Militar. 25 d'abril de 2013 (Genís Ribé / MHS).

113

Ribé i Monge, tècnic del MHS, i Joan Comasòlivas, director de l'AHS i del MHS, van accedir-hi i van poder consultar els anomenats *Procedimiento previo 260/62* i *Procedimiento previo 270/62*⁶ i altra documentació addicional que el director de l'Arxiu, un cop li vam poder explicar el motiu de la recerca, ens va poder localitzar.

En total, la consulta es traduí en la recerca i còpia dels expedients generats per les ajudanties de Barcelona, Tortosa, Tarragona i Sant Carles de la Ràpita. Amb mitjans propis (car l'Arxiu no disposava d'aquest servei), es van realitzar un total de 1.067 reproduccions fotogràfiques de tota la documentació compilada en aquests expedients, amb l'excepció del de Tortosa, que se'ns va proporcionar digitalitzat amb posterioritat (124 documents).

La informació rebuda es complementà amb d'altra que se'ns proporcionà des de l'Arxiu Municipal de Ri-

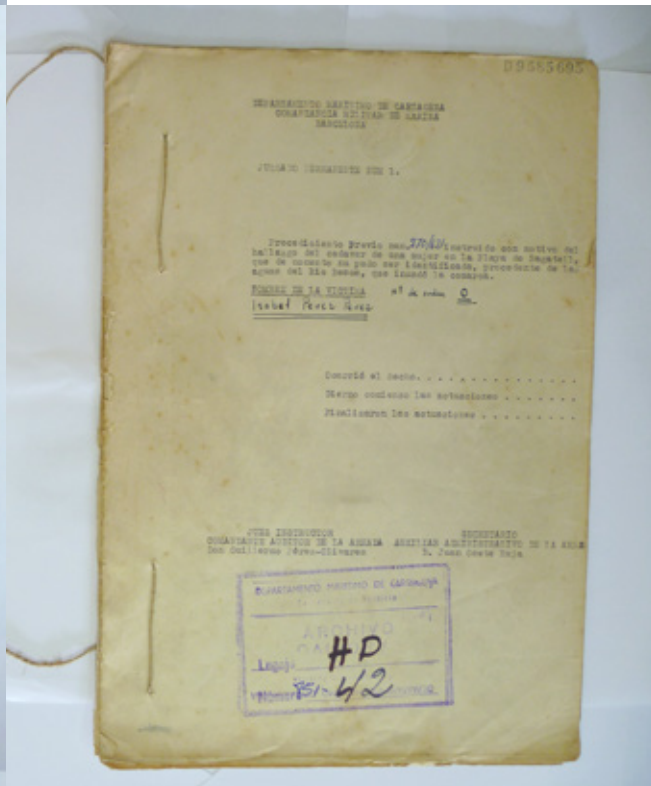
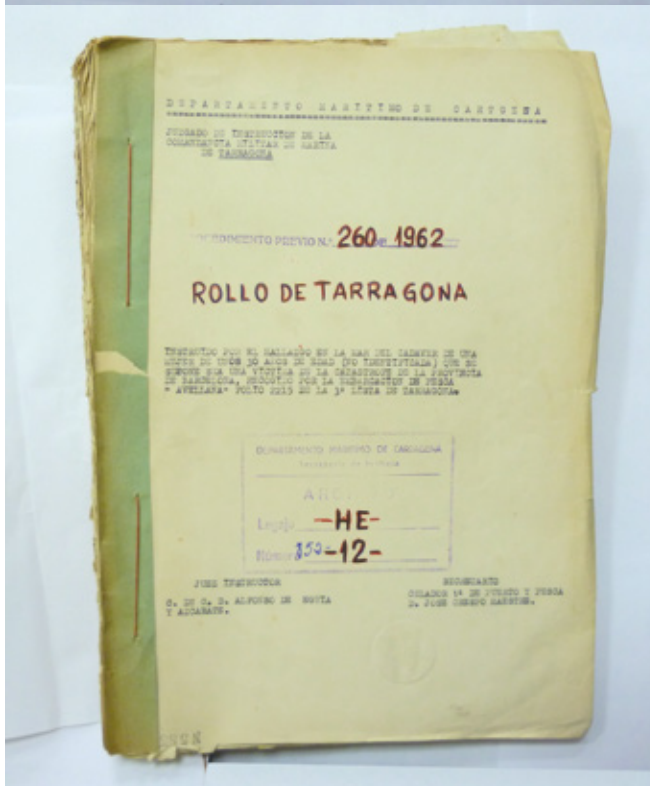
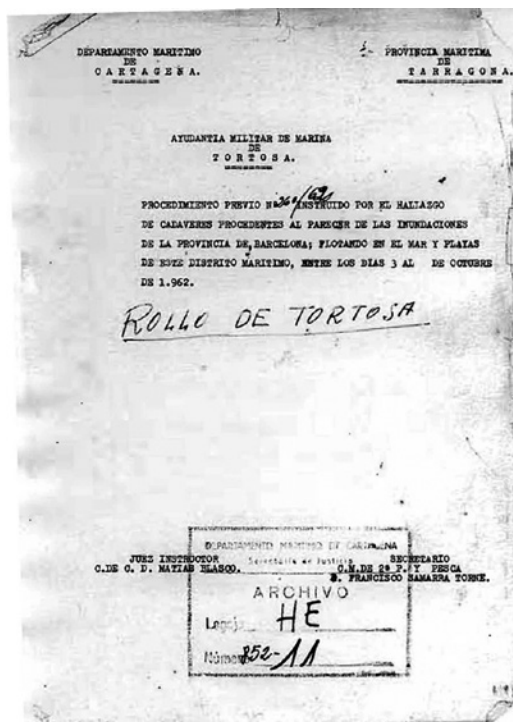
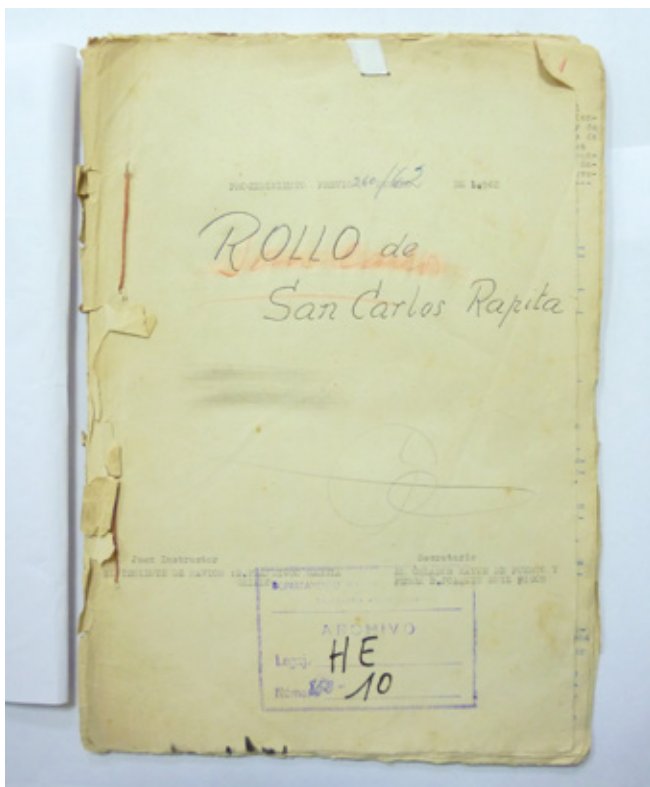

Figura 5. Capçaleres dels quatre lligalls dels expedients compilats per les ajudanties de Sant Carles de la Ràpita, Tortosa, Tarragona i Barcelona (Archivo Naval de Cartagena).

pollet, l'Arxiu del Port de Tarragona, l'Arxiu Històric de la Ciutat de Tarragona, l'Arxiu de l'Arquebisbat de Tarragona, Arxiu Municipal de Rubí, Arxiu Municipal de Montcada i l'Arxiu Històric de Terrassa.⁷

Pel que fa a les víctimes sabadellenques, les fonts arxivístiques d'anàlisi documental han estat, com és lògic, els fons de l'Arxiu Històric de Sabadell (AHS) i l'Arxiu del Govern Civil de Barcelona (AGCB).⁸ D'aquests dos arxius es conserven diversos expedients amb la informació i les dades d'aquells fets:

- AHS, Fons Municipal, Expedient cerimonial exp. 17/1962 “*Visita a nuestra ciudad de S.E. el Jefe del Estado Generalísimo Franco con motivo de la inundación y funerales por las almas de las víctimas por la catástrofe*” (AMH 1561).
- AHS, Fons Municipal, Comissió Local pro-damnificats per les riuades “Certificacions desapareguts, 1962-1963” (AMH 1602/9 i 12).
- AHS, Fons Municipal, Sanitat, *Matrius dels rebuts d'enterraments*, 1962 (AMH 568).
- AHS, Fons Jutjat 1a instància i d'Instrucció, exp. 564/1962, “Causa criminal”, “Muertes y daños”, “Procedimiento ordinario” (D3 8071).
- AGBC, Fons apartat “Desastres Meteorológicos, Inundaciones del Vallés (Damnificados), Indemnizaciones por perdida de vidas alfabetizada (25.03.1963)”.

Així mateix, la investigadora Roser Lozano ha dut a terme un llarg buidatge dels continguts dels expedients i la recerca sobre els fons hemerogràfics que ens podrien nodrir d'informació sobre el tema.

El contacte amb Coia Escoda i Mercè Toldrà, de l'Arxiu i del Museu de Tarragona, respectivament, ens va permetre també de localitzar un patró de vaixell,

7 Un agraïment ben especial a les companyes i companys d'aquests arxius, museus i centres d'interpretació: Elena Vilalta (Centre d'Interpretació Molí d'en Rata-Ripollet), Marta de Juan (Museu de Terrassa), Joan Soler (Arxiu Històric de Terrassa), Mercedes Duran i Tania Galan (Museu de Montcada), Joan Gallissà i Carme Fernández (Museu Municipal de Rubí), Marta Argelagués (Museu d'Història de Cerdanyola), Coia Escoda (APT), Jordi Piqué (AHCT) i mossèn Manuel Fuentes Gassó (AAT).

8 L'anàlisi dels expedients de l'AGCB ha estat feta pel company historiador Lluís Sales i Favà, unes dades que ha compartit amablement amb nosaltres.

9 Les dades i el relat que es descriuen a continuació es fonamenten en els continguts de l'exposició commemorativa realitzada pel MHS l'any 2012, comissariada per l'historiador Lluís Sales i Favà.

que avui té 84 anys, i que havia recollit un d'aquells cadàvers, el d'una nena d'uns 3 anys. El vam anar a veure i el vam entrevistar també, com es recull més endavant d'aquest text.

La riuada de 1962 a Sabadell, al Vallès i a l'entorn de Barcelona

Com diferents autors han reconegut en diverses obres, les inundacions de l'any 1962 esdevingudes a Sabadell foren les més excepcionals que s'han conegut en temps històrics (AD, 1986, p. 55). Però com també molt bé reconeixen les diferents publicacions que han tractat aquests fets, el problema fonamental de les conseqüències de la catàstrofe natural s'ha de focalitzar en una realitat social dura, de la qual el règim franquista n'era el principal responsable: les condicions de l'infrahabitatge dels anys 1950 ubicat al llit major i al marge del Ripoll (coves, barraques i cases d'autoconstrucció) i també les implantacions industrials al llit extraordinari del mateix curs fluvial, com per exemple era el cas de les empreses i les grans fàbriques dedicades al sector d'aparells i acabats tèxtils, el ram de l'aigua com era conegut (Joan Castelló Puig, Tintes y Aprestos Casanovas Argelagueta-CAECASA i Grau SA). En aquest paisatge de desídia, incompetència i menysteniment per part de les autoritats, l'aigua va arrasar edificacions, hortes i un munt de vides humanes.

És evident que aquells fets van marcar profundament la memòria de molts sabadellencs. La seva empremta quedà fixada en la destrucció que afectà carrers, cases, carreteres, indústries i persones.⁹

L'aiguat s'esdevingué el 25 de setembre del 1962: el Servicio *Meteorológico Municipal* registrà la tempesta sobre la ciutat al llarg de 44 minuts. De les 22:33 h fins a les 23:22 h caigueren 95,2 litres per metre quadrat. En total, entre els dies 25 i 26 de setembre del 1962 es recolliren 166 litres d'aigua per metre quadrat. Tot fou negat, especialment als barris de l'est. A l'aiguat del setembre el seguirien dues riuades més, els dies 4 i 7 de novembre. En aquests casos les pluges fortes es registraren durant el dia, fet pel qual els seus efectes no foren —almenys pel que fa vides humanes— tan desastrosos.

Quant als efectes d'aquella destrucció, Sabadell no fou el municipi més mal parat per la riuada del

1962. El Vallès fou castigat amb una extrema severitat. Un exemple de conseqüències molt tràgiques el trobem a Rubí, on 255 persones perderen la vida (xifra que representa un 2,5% de la població). A la nostra ciutat foren malmeses infraestructures bàsiques com ara les vies del tren, el pont de Castellar o el de la carretera de Mollet. Els danys en més de 300 empreses (fàbriques, tallers, oficines i comerços) s'avaluaren en 456 milions de pessetes. Es comptabilitzaren 496 habitatges amb danys totals o parcials: des de Can n'Oriac fins a la Creu de Barberà i des del barri de la Salut fins al de Gràcia. Segons els informes dels Serveis d'Arquitectura, Urbanisme i Enginyeria de l'Ajuntament, aquesta xifra corresponia als domicilis els titulars dels quals havien notificat desperfectes i, posteriorment, havien rebut una inspecció. De 355 habitatges declarats irrecuperables, el juliol del 1963 ja se n'havien derruït 170.

L'any 1962, les barraques i els habitatges d'autoconstrucció eren el paisatge habitual de l'entorn metropolità. Davant de l'allau migratòria del període 1950-1960, l'Obra Sindical del Hogar i els ajuntaments havien promogut algunes construccions de pisos, que mai arribarien a satisfer les necessitats d'una població que creixia exponencialment. Així mateix, el Govern Civil de Barcelona havia dictat l'any 1952 normes estrictes per evitar i reprimir el barraquisme. El Pla Marçet, a Sabadell, havia posat fi durant la dècada de 1950 a alguns infrahabitatges, com ara les coves del marge dret del Ripoll. Res d'això, però, impedia que els precaris habitatges d'autoconstrucció s'estenguessin pels terrenys menys regulats o bé allà on el preu del sol resultava més barat. Aquest era el cas de la llera del riu Ripoll i de diverses torrenteres del terme municipal de Sabadell. Milers de persones i les seves cases s'aplegaven en aquests indrets, si bé les autoritats sabien que es tractava d'unes zones inundables, que ja havien patit riuades en el passat recent. Un grup nombros de fàbriques d'acabats tèxtils ocupaven també la llera del Ripoll. Hereves dels antics molins hidràulics, les indústries s'havien anat construint al llarg del curs del riu. La tardor del 1962 cases i fàbriques patiren la força destructiva de les aigües.

Com també reconeix l'historiador Eduard Masjuan, en aquests fets cal posar en relleu les disfuncions urbanes que el fenomen de la immigració massiva des

de 1950 donà lloc a la proliferació de l'infrahabitatge a Sabadell. Això fou el que afavorí la magnitud de la catàstrofe de setembre de 1962, la qual recaigué sobre les persones més pobres, atesa la seva vulnerabilitat.

A Sabadell, i en moltes altres localitats, s'evidenciaren les relacions colpidores entre el desastre "natural" i la pobresa, i quedà ben palès que els nous habitants urbans s'havien vist obligats a viure en condicions insegures per la magnitud de l'expansió urbana i per les condicions laborals d'aquells anys.

Pel que fa al rastre de la mort, segons una estadística interna de la Sección Femenina, a la demarcació de Barcelona la riuada ocasionà 617 morts. Però la dictadura volgué minimitzar les conseqüències del desastre. Amb aquest propòsit, escamotejà les xifres reals. És per això que, entre altres motius i a dia d'avui, encara no disposem d'un nombre fiable i definitiu de víctimes.

Després d'una sèrie de declaracions públiques contradictòries, el règim franquista acabà indemnitzant les famílies de cadascun dels morts amb 100.000 pessetes (equivalents a 22.374 euros). En cas que el mort fos el cap de família la indemnització s'establí en 250.000 pessetes (equivalents a 55.935 euros).

El creuament de diferents fonts oficials indica que 32 sabadellencs moriren pels efectes de la riuada del 25 de setembre del 1962. En alguns casos els cadàvers foren arrossegats riu avall i els cossos trobats en altres termes municipals o bé, finalment, al mar.

L'impacte de la tragèdia a Catalunya i a la comunitat internacional

Avui sabem, gràcies als estudis que han realitzat historiadors de casa nostra com en Jordi Calvet, Martí Marín i Eduard Masjuan, de la ciutat veïna, Terrassa, a càrrec de Jaume Valls, i de l'obra *La riuada de Franco. Pugnes polítiques, propaganda i corrupció en el context de les inundacions del Vallès (1962)*, de Ferran Sales Aige i Lluís Sales Favà, de caire més general (Pagès Editors, 2012), que allò dels aiguats del setembre de 1962 no va passar només per la ferocitat de la tempesta, de les pluges torrencials, de les "forces de la natura", sinó sobretot per la manca de previsió d'un règim polític que no havia estat capaç ni s'havia preocupat de resoldre les condicions d'infrahabitatge

ALOCUCIÓ DEL MUY IL·LUSTRE. SR. ALCALDE

Sabadell

Catastròfica inundació en las margenes del Rio Ripoll

La gran tormenta de la noche del martes causó gravísimos estragos

Removió víctimas y cuantiosos pérdidas materiales

En la noche anterior, una gran tormenta de viento y lluvia inundó las calles de Sabadell, causando graves estragos en las viviendas y en los negocios. La gran tormenta de la noche del martes causó gravísimos estragos, removió víctimas y cuantiosas pérdidas materiales. La gran tormenta de la noche del martes causó gravísimos estragos, removió víctimas y cuantiosas pérdidas materiales.

Delegación Sindical Comarcal

Deposita comunicación para las Empresas afectadas por la inundación de la noche del 25 al 26 actual.

Tales las Empresas de la Ciudad de Sabadell y Comarca por su inundación sufrida por la inundación de la noche del 25 al 26 del actual, pidiendo por esta Delegación a la mejor oportuna para recibir información respecto a la inundación de sus actividades y de las instalaciones afectadas por la misma.

A partir del día 25, que se ha iniciado desde de las Empresas afectadas, la Delegación se esfuerza de para por darles noticias pasando por la Comandancia de Sabadell por las dependencias de Regimiento de Troops, al objeto de comprobar si se encuentran incluidas en las relaciones correspondientes a fin de recibir el subsidio de paro.

Sabadell, 26 de septiembre de 1962.
EL DELEGADO SINDICAL COMARCAL
José Barwell Bascuñá.

Con la ayuda de Dios y de España,

Lista de víctimas de la catástrofe

Muertos y heridos entre los de la noche del 25 al 26 de la ciudad de Sabadell, con estragos en las viviendas y en los negocios y en las instalaciones de las empresas.

Muertos: [List of names and details of victims]

Heridos: [List of names and details of injured victims]

Desaparecidos: [List of names and details of missing victims]

Enfermos: [List of names and details of sick victims]

Enfermos graves: [List of names and details of severely ill victims]

Enfermos leves: [List of names and details of mildly ill victims]

Enfermos graves: [List of names and details of severely ill victims]

Enfermos leves: [List of names and details of mildly ill victims]

117

Sabadell restañará estas heridas...

Lista de víctimas de la catástrofe

Muertos y heridos entre los de la noche del 25 al 26 de la ciudad de Sabadell, con estragos en las viviendas y en los negocios y en las instalaciones de las empresas.

Muertos: [List of names and details of victims]

Heridos: [List of names and details of injured victims]

Desaparecidos: [List of names and details of missing victims]

Enfermos: [List of names and details of sick victims]

Enfermos graves: [List of names and details of severely ill victims]

Enfermos leves: [List of names and details of mildly ill victims]

Enfermos graves: [List of names and details of severely ill victims]

Enfermos leves: [List of names and details of mildly ill victims]

Sabadell restañará estas heridas...

Lista de víctimas de la catástrofe

Muertos y heridos entre los de la noche del 25 al 26 de la ciudad de Sabadell, con estragos en las viviendas y en los negocios y en las instalaciones de las empresas.

Muertos: [List of names and details of victims]

Heridos: [List of names and details of injured victims]

Desaparecidos: [List of names and details of missing victims]

Enfermos: [List of names and details of sick victims]

Enfermos graves: [List of names and details of severely ill victims]

Enfermos leves: [List of names and details of mildly ill victims]

Enfermos graves: [List of names and details of severely ill victims]

Enfermos leves: [List of names and details of mildly ill victims]

Figura 6. El ressò de la riuada de 1962 al diari falangista Sabadell: portada del 27 de setembre, reportatge a doble pàgina del 2 d'octubre i la llista de les víctimes sabadellenques, també publicada el 2 d'octubre (Donació de Maria Salut Mas / MHS).

118

Figura 7. El ressò de les riudes a les portades dels diaris i setmanaris de finals de setembre: Imperio, Diario de FET y de las JONS de Zamora (27.09.1962), Diario de Barcelona (28.09.1962), Gaceta Ilustrada (30.09.1962) i Por qué. Semanario nacional de sucesos y actualidades (30.09.1962) (internet i donació de Maria Salut Mas / MHS).

dels milers i milers d'immigrants que s'establiren a les poblacions industrials de la conca del Ripoll i de la riera de les Arenes, i que havia permès la construcció irresponsable d'edificis industrials cada vegada més grossos a la llera del riu.

En l'àmbit més general, i gràcies sobretot a les aportacions del llibre de Sales i Sales, s'han conegut aspectes fins aleshores prou inèdits que van envoltar aquells esdeveniments: la complexa connivència entre el president de la Generalitat a l'exili, Josep Tarradellas, i la comunitat de monjos de Montserrat per donar resposta comuna a la tragèdia; el paper dels artistes que ajudaren els damnificats amb l'aportació d'obres pròpies per posar-les a subhasta o venda i més concretament el cas del quadre *Dona amb gos* de Pablo Ruiz Picasso; el paper gairebé "revolucionari" de Ràdio Barcelona en els dies immediats a la catàstrofe, i l'empremta i professionalitat, moderna per l'època, del periodista Joaquín Soler Serrano, i la lluita de poder per donar assistència als afectats, entre l'aparell del règim franquista per una banda (Govern Civil, *Sección Femenina* i Falange) i el voluntariat, els religiosos i les institucions locals per l'altra, definida pels mateixos autors com una veritable *batalla del fang*.

El cert és que la tragèdia social, econòmica i urbanística va copsar les portades de tots els diaris i setmanaris de l'època, evidentment la majoria dels quals amb un contingut catastrofista i paternalista, amb titulars i textos amb missatges de resiliència i de suport incondicional a la resposta que havia donat el règim per fer front a la devastació viscuda. Aquests mitjans de caràcter general s'omplien de titulars tipus "*Espantosa tragedia sobre Barcelona y comarca. Las aguas asolaron las tierras del Vallés*" (*El Correo Catalán*, 27.09.1962), "*La trágica noche del martes 25 de septiembre*" (*La Vanguardia*, 27.09.1962), "*600 muertos y 395 desaparecidos, trágico balance de las inundaciones de Barcelona*" (*Imperio. Diario de FET y de las JONS de Zamora*, 27.09.1962), "*Emotiva manifestación de solidaridad nacional*" (*Diario de Barcelona*, 28.09.1962), "*Terror en la noche. Sabadell, Tarrasa, Rubí*" (*Gaceta Ilustrada*, 30.09.1962), "*Más de mil muertos en la riada del dolor*" i "*Los héroes anónimos de la catástrofe*

barcelonesa" (*Por qué. Semanario Nacional de Sucesos y Actualidades*, dies 30.09.1962 i 4.10.1962), "*Después de la tragedia, un solo anhelo: reconstrucción*" (*La Hoja del lunes*, 1.10.1962), "*Emocionado recibimiento a Franco en San Adrián, Moncada, Ripollet y Sabadell*" (*La prensa. Diario de la tarde de información mundial*, 2.10.1962), "*La gran riada de Barcelona*" (*La actualidad española*, 4.10.1962), "*Nace de nuevo la esperanza*" i "*Agua, sudor y lágrimas. Mirando al futuro con los pies en el barro*" (*Destino*, 6.10.1962), entre altres.

Els mitjans locals obrien les portades amb titulars com "*Mil kilometros cuadrados de zona industrial de Barcelona arrasados por la inundación. Más de 600 muertos*" (*Diario Español del Movimiento de Tarragona*, 27.09.1962), "*Catastrófica inundación en los márgenes del Río Ripoll. La gran tormenta de la noche del martes causó gravísimos estragos*", "*Con la ayuda de Dios y de España, Sabadell restañará estas heridas...*" i "*Franco, en Sabadell*" (*Sabadell*, dies 27.09.1962, 2.10.1962 i 4.10.1962), per posar tan sols alguns exemples. Els punts més destacats d'aquests mitjans de comunicació foren les cròniques de les visites de les autoritats i del dictador a les poblacions afectades (Franco visita Sabadell el 2 d'octubre de 1962) i l'acció solidària de les forces vives del règim: religiosos, policia, exèrcit, etc.

En alguns d'aquests diaris i setmanaris, i sobre els cadàvers trobats al mar, res més que breus notes, molt breus, en pàgines recòndites de cada exemplar i lluny dels titulars grandiloqüents. A *La Vanguardia* tenim referències d'aquestes troballes de cadàvers al mar en tres dates (27 de setembre, 3 d'octubre i 5 d'octubre) i a l'*ABC* en tres dates més (30 de setembre, 4 d'octubre i 7 d'octubre), com també trobem algunes referències puntuals en *El Correo Catalán*, en el setmanari *Por qué* i en el diari tarragoní *Diario Español*.

Però aquesta situació i els motius que "van contribuir" a la magnitud de la tragèdia van ser denunciats en alguna premsa antifranquista como és el cas de *Mundo Obrero. Órgano del Comité Central del Partido Comunista de España*, editat clandestinament a Madrid. En el número 19 d'aquesta publicació¹⁰ apareix un article escrit per Dolores Ibarruri "La Pasionaria", el 29 de setembre de 1962, en el qual manifesta que la fatalitat d'un cataclisme natural com el que va colpejar el Vallés

10 *Mundo Obrero, Órgano del Comité Central del Partido Comunista de España*, número 19, Dolores Ibarruri "Cataluña de luto", 15.10.1962.

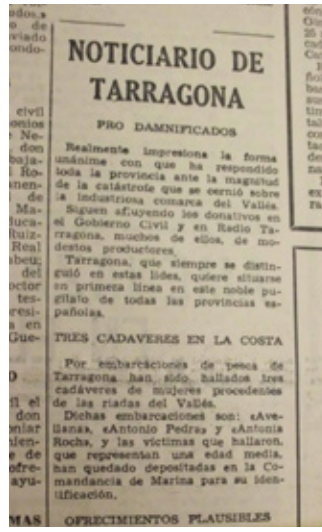
Figura 8. El ressò de les riudes a les portades i reportatges interiors dels diaris i setmanaris de principis d'octubre: La Prensa. Diario de la tarde de información mundial (portada i pàgina interior, 2.10.1962), Por qué. Semanario nacional de sucesos y actualidades (4.10.1962) i Sabadell (4.10.1962) (donació de Maria Salut Mas / MHS).

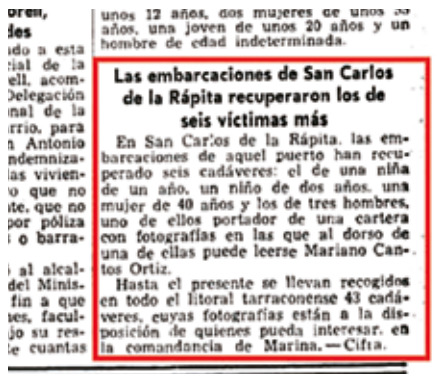
121

Figura 9. El ressò de les riuares als setmanaris editats les primeres setmanes d'octubre: La actualitat española (4.10.1962), Por qué. Semanario nacional de sucesos y actualidades (4.10.1962) i Destino (portada i reportatge interior, 6.10.1962) (donació de Maria Salut Mas / MHS).

122

Comercio e Industria de

Figura 10. Retalls de premsa amb breus notícies sobre la recuperació de cadàvers al mar: La Vanguardia (27.09.1962 i 7.10.1962), Diario Español del Movimiento de Tarragona (30.09.1962 i 2.10.1962), El Correo Catalán (30.09.1962) i ABC (4.10.1962).

Occidental podia haver estat previsible i evitable, ja que casos d'aquest mateix gènere es repetien en els últims anys (Ribadeo, València, Sevilla). Acusa i responsabilitza la política franquista i la seva manca de regulació del règim hidrogràfic de rius i pantans. Afirmava que va ser una catàstrofe que tenia com a origen el desinterès i la manca d'una política racional d'administració del cabdal de les aigües. Aquest article també va ser retransmès a través de Radio España Independent.

Per la seva banda, el Comitè Executiu del PSUC va fer públic un comunicat sobre les inundacions a les comarques barcelonines, on explica la situació en què

vivien les famílies víctimes de la catàstrofe. S'explicava en aquest comunicat que la immensa majoria eren famílies treballadores que habitaven coves, barraques o cases molt fràgils edificades en terrenys a la llera del riu sense mesures de seguretat. La situació d'aquests habitatges revelava clarament l'abandonament per part dels poders públics. En el mateix comunicat es feia també una advertència per tal d'impedir que el producte de la solidaritat popular es perdés, en part, en mans d'organismes i funcionaris i que, a sobre, "les engrunes" que entregaven als damnificats fossin presentades com a "generosos donatius de Franco".¹¹

Pel que fa al ressò i tractament que les inundacions van tenir als mitjans i diaris catalans, es poden citar, pel que fa a la premsa escrita, *El Correo Catalán*, *La Vanguardia* i *Hoja del Lunes* (edició Barcelona). Concretament *La Vanguardia* i *El Correo Catalán* van ser els diaris que més informació i profusió de dades van difondre: nombre de morts a mesura s'anaven trobant a les diferents localitats, nombre de desapareguts, donatius recaptats... S'han de destacar les llistes de morts i desapareguts amb noms i cognoms, publicats en diferents dies per *El Correo Catalán*, així com el nombre dels no identificats, i també les llistes de donatius rebuts. Els dies 27, 28 i 29 de setembre de 1962, *La Vanguardia*, *El Correo Catalán* i *Hoja del Lunes*, respectivament, van publicar un resum amb el nombre de víctimes mortals i nombre de desapareguts en la riuada, però sense coincidir en les xifres. *La Vanguardia*, 27.09.1962: 296 morts, 67 ferits, 416 desapareguts; *El Correo Catalán*, 28.09.1962: 600 morts, 535 ferits, 233 desapareguts; *Hoja del Lunes*, 29.09.1962: 543 morts, 69 desapareguts, no dóna xifres de ferits. *El Correo Catalán*, a més, inclou informació del *Noticario de Tarragona* amb troballes de cadàvers a la costa tarragonina.¹²

A *El Correo Catalán*, a l'edició de dimecres 28 de setembre de 1962, es pot llegir en un petit titular: "*Sabadell pagó a muy alto precio unos metros de terreno*" i a continuació la següent pregunta: "*¿Podían haber sido menos graves los daños, si en lo urbanístico se hubieran adoptado las medidas oportunas?*" La resposta s'intentava donar d'alguna manera, però sense entrar gaire en detalls ni "carregar les tintes" sobre ningú. La dictadura franquista no ho permetia. Ben al contrari, tots tres diaris destacaven (havien de destacar-ho) la "impressionant rebuda" per part dels ciutadans de les poblacions que va visitar el Caudillo, les aclamacions, els aplaudiments i el paper "salvador" que tota la premsa i ell mateix s'atribuïa perquè, "*el Movimiento Nacional tiene solución para todos los problemas sociales*"¹³. En el que sí que coincidien els tres diaris era a classificar la riuada com "catàstrofe" humana i material.

11 *Mundo Obrero*, *ibídem*.

12 *El Correo Catalán* (*Noticario de Tarragona*), 30.09.1962, p. 5; 05.10.1962, p. 4; 20.10.1962, p. 5.

13 *Hoja del Lunes*, 3.10.1962, "*Franco visita la zona afectada*", núm. de pàgina il·legible.

Figura 11. Articles crítics sobre les causes i els efectes de les riuaudes de 1962 publicats a El Mundo Obrero. Órgano del Comité Central del Partido Comunista de España (núm. 19, 15.10.1962), signats per Dolores Ibarruri "La Pasionaria" i pel Comitè Executiu del PSUC, respectivament (http://www.premshistorica.mcu.es).

Els expedients del Archivo Naval de Cartagena, una font inèdita per al coneixement de les víctimes dels aiguats de 1962

Els expedients de l'Archivo Naval de Cartagena corresponen als informes sobre els cadàvers trobats al mar en els dies successius a la riuada del 25 de setembre de 1962 generats per les ajudanties de Barcelona, Tortosa, Tarragona i Sant Carles de la Ràpita. Les diligències del Procediment Previ 270/62 de Barcelona van ser obertes pel Jutge Instructor Comandant Auditor de l'Armada Guillermo Pérez Olivares, actuant com a Secretari l'Auxiliar Administratiu de l'Armada, Juan Osete Raja; les del procediment previ 260/62 "Rollo de Tortosa" foren obertes pel Jutge Instructor C. de C. Matías Blasco, actuant com a Secretari el Zelador Major de 2a Port i Pesca, Francisco Samarra Torné; les del "Rollo de Tarragona" foren obertes pel Jutge Instructor C. de C. Alfonso de Eguía y Azcárate, actuant com a Secretari el Zelador 1r Port i Pesca José Crespo Maestre; i les del Rollo de "San Carlos de la Ràpita" pel Jutge Instructor Tinent de Vaixell Francisco García Grillo, actuant com a Secretari el Zelador Major de Port i Pesca Joaquín Ruiz Picón. En el cas del Procediment de Barcelona, a cadascun dels expedients apareix un informe de l'Institut Anatòmic Forense de Barcelona explicant les circumstàncies i el lloc on es va trobar el cadàver, l'edat aproximada i el motiu de la mort. Seguidament, s'autoritza el seu trasllat per ser enterrat, hagués estat o no identificat. En cas que la víctima hagi estat identificada es fa constar el seu domicili, el lloc de procedència i el domicili i relació amb la persona que l'identifica.

A més dels ja mencionats jutges instructors i els secretaris que obrien els procediments, a la configuració dels expedients hi intervenen un seguit d'agents amb diferents càrrecs i tasques, entre els quals el Cap del Sector Naval de Catalunya, els Comandants en Cap de les Casernes de la Guàrdia Civil, els Jutges de Primera Instància i Instrucció, el Comissari en Cap de la Jefatura Superior de Policia de Barcelona, el Director de l'Institut Anatòmic Forense de Barcelona, els jutges municipals, els zeladors de Port i Pesca, els metges forenses, l'Inspector Provincial de la Justícia Municipal de Tarragona, el Destacament Militar de Marina d'Ametlla de

Mar, l'Ajudantia Militar de Marina de Tortosa, els patrons d'embarcacions, els jutjats de Pau, les alcaldies i, així, fins a un llarg llistat. També hi ha el cas en què en el transcurs de la instrucció dels expedients es produeixen canvis en els jutges instructors que se n'acaben fent càrrec fins a tancar-los definitivament, com per exemple en el cas del Rollo de Sant Carles de la Ràpita.

A la zona de Barcelona i en relació amb les víctimes de les diferents poblacions del Vallès, constatem diversa documentació generada, entre altres agents, per la Comandància Militar de Marina de Barcelona, la Comissaria del Cos General de Policia del Districte Primer de la Barceloneta, el Jutjat Comarcal de Rubí, el Jutjat d'Instància i Instrucció de Sabadell, el Gabinet d'Identificació de la Jefatura Superior de Policia de Barcelona, la Comandància de Puesto de la Guardia Civil de Sabadell, la Jefatura Superior de Policia de Barcelona i l'Institut Anatòmic Forense de Barcelona, per citar-ne alguns exemples.

Quant al temps de resolució de cada expedient, varia. En alguns casos són dies, altres mesos i en alguna circumstància, gairebé un any. Com a norma general el temps emprat és d'entre 4 i 6 mesos. Alguns exemples en la llarga durada de la tramitació els tenim a l'expedient número 0 de l'Ajudantia de Barcelona, 26.09.62-9.01.63, i a l'expedient sense numerar, 26.09.62-02.10.63. Un altre cas és el Procediment de Sant Carles de la Ràpita, expedient únic: 4.10.62-29.03.63.

Convé destacar el fet que els apartats "*Dieron comienzo las actuaciones*" i "*Finalizaron las actuaciones*" estan en blanc a la coberta de tots els expedients, cosa que obliga a mirar més detingudament "el ball" de dates que hi ha a l'interior de cada procediment i que dificulta poder apreciar amb claredat el seu començament i la seva finalització. En el cas del Procediment de Barcelona, hi manquen dos expedients ("peces separades"): el del cadàver núm. 40, un home sense identificar, i el del cadàver núm. 41, el nen José Sánchez Domínguez, sense cap més informació.¹⁴

14 A les llistes de les víctimes de les riudes a Rubí, que ens ha proporcionat amablement l'investigador Eduard Puigventós, hi consta un altre José Sánchez Domínguez que va ser identificat per la Comandància de Marina, probablement de Tortosa, segons la documentació disponible a l'Arxiu Municipal de Rubí, i que s'ajusta al perfil d'edat que consta a l'expedient de Cartagena (menys de 20 anys), malgrat la migradesa d'altres dades que ajudarien a confirmar-ho amb més rotunditat.

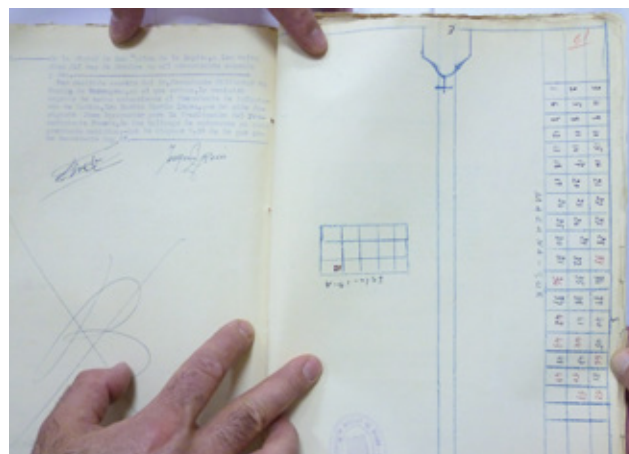

Figura 12. Detall de la darrera diligència de tancament del procediment previ 260/62, lligall HE 852-10, "Rollo de San Carlos de la Ràpita", a càrrec del comandant jutge d'instrucció Martín Martín López, el 21 de desembre de 1962, i detall del mateix "Rollo" en què s'adjunta el plànol-croquis del cementiri de Sant Carles de la Ràpita, amb la indicació dels diferents nínxols on van ser enterrats els dinou cadàvers localitzats en aquelles aigües, amb els números marcats en vermell (Archivo Naval de Cartagena).

125

Amb referència al rigor de les investigacions pericials i policials dutes a terme en la recuperació i tractament dels cadàvers, potser s'ajusta al protocol imposat en aquell temps i a les eines de les quals disposaven. Com a fets a destacar s'ha de dir que en algun cas hi ha errades en anotar l'edat de la víctima, en la localització de la seva residència i també hi ha algun cas de canvi de gènere. Això es pot comprovar quan hi ha dos informes del mateix cas. Generalment, a cada expedient van afegir els objectes personals trobats amb el cadàver (roba, arracades, cinturons, altres objectes personals, etc.). A la major part dels expedients hi ha un informe de l'autòpsia; en pocs casos no se'n fa esment. Als expedients de Barcelona, Tarragona (els més extensos) i alguns de Tortosa hi ha fotografies dels cadàvers; als de Sant Carles de la Ràpita no n'hi ha. En alguns casos es van identificar les víctimes per mitjà de les empremtes dactilars, amb els informes pericials pertinents.

Com es pot observar a la taula on resumim les dades extretes d'aquests procediments i dels documents que els conformen, el major nombre de cadàvers trobats al mar que es van poder identificar són els localitzats a la costa barcelonina (25 sobre un total de 43, gairebé el 60%), mentre que dels 33 cadàvers que es

van localitzar molt més al sud, a la zona de Tortosa i Sant Carles de la Ràpita, se'n van poder identificar tan sols 9 (menys del 30 %), per qüestions òbvies del deteriorament dels cossos a causa del pas dels dies fins que foren trobats.

Del total dels cadàvers recuperats al mar, foren identificats un total de 35 persones: 20 dones i 10 homes (més de la meitat tenien més de 40 anys d'edat), i 5 nens i nenes. La major part de les víctimes identificades, de les quals consta el seu lloc de naixement, eren immigrants de diferents zones d'Espanya, d'Andalusia i del llevant peninsular sobretot, però també és significatiu el nombre de persones nascudes en terres catalanes que hi van perdre la vida (més del 35%).

Quant al lloc de residència d'aquestes víctimes identificades, quan consta als expedients o bé perquè ho hem pogut comprovar amb les dades procedents d'altres arxius locals, el percentatge de morts que vivien a Rubí és ben significatiu (més del 60%, sobretot persones que vivien a la zona de l'Escardívol), mentre que el nombre de víctimes de Terrassa i Sabadell fou menor, de 6 i 5 persones, respectivament.

Pràcticament totes les víctimes identificades van ser enterrades als cementiris de la població més prop-

RIUADA DE 1962: RESUM DADES EXPEDIENTS ARCHIVO NAVAL DE CARTAGENA / ARSENAL MILITAR

NOM EXPEDIENT	PROCEDIMIENTO PREVIO 260/62. HE-10
Víctimes no identificades	15
Víctimes identificades	4
Total víctimes	19
Referència digital	Procediment tancat el 21 de desembre de 1962
Títol	Rollo de Sant Carlos de la Ràpita

Nom i edat víctimes identificades **MARIANO CANTOS ORTIZ** (78 anys) / Cadàver núm. 13

NOTES: ANCG_PP260_62_HE852_10_009. Cos trobat el 5-10-1962 per l'embarcació "San José" de Sant Carles de la Ràpita, davant Les Salines de la Trinitat, en aigües de 6 metres de profunditat. Nascut a Lorca (Múrcia), vivia a Monistrol de Montserrat (colònia Gomis) però el dia 25 es trobava a Rubí, Passatge Escardivol. Va ser indentificat pels seus fills. Va ser enterrat al cementiri de Sant Carles de la Ràpita, ninxol 33 (illa sud).

GABRIEL GARCIA RICO (37 anys) / Cadàver núm. 10

NOTES: ANCG_PP260_62_HE852_10_073. Cos trobat el 5-10-1962 per la barca "Miramar" davant del Far de la Banya, en aigües de 35 metres de profunditat. Va ser arrossegat per les aigües quan treballava a la fàbrica Titotera Castelló, Sabadell. Es dona per desaparegut. Peó. Fill de Juan i Dolores. Nascut a Màlaga. Domicili: Torrent de Capellà. Va ser identificat per la seva dona, Juana Fuentes Cano, i per una neboda. Va ser enterrat al cementiri de Sant Carles de la Ràpita, ninxol núm. 50 (illa sud).

ENCARNACIÓN FERNÁNDEZ AMATE (36 anys) / Cadàver núm. 14

NOTES: ANCG_Ràpita_PP260_62_HE852_10_009. Cos trobat el 5-10-1962 per l'embarcació "Guardapesca V-13" a la Platja de Les Garcas, a l'extrem nord de la platja del Trabucador, a Sant Carles de la Ràpita. Nacuda a Viator (Almeria), casada i domiciliada a Rubí, Can Fatjó, 12. Va ser identificada pel seu germà. Va ser enterrada al cementiri de Sant Carles de la Ràpita, ninxol núm. 44 (illa sud).

MATILDE RUIZ GALLEGO (55 anys) / Cadàver núm. 18

NOTES: ANCG_Ràpita_PP260_62_HE852_10_014. Cos trobat el 8-10-1962 a la Platja del Trabucador de Sant Carles de la Ràpita, Dona nascuda a Viñuela (Màlaga), casada i domiciliada a Rubí, Passatge Escardivol. Va ser identificada pel seu marit. Va ser enterrada al cementiri de Sant Carles de la Ràpita, ninxol núm. 57 (illa sud).

NOM EXPEDIENT	PROCEDIMIENTO PREVIO 260/62. HE-11
Víctimes no identificades	9
Víctimes identificades	5
Total víctimes	14
Referència digital	Procediment tancat el 28 de febrer de 1963
Títol	Rollo de Tortosa

Nom i edat víctimes identificades **FRANCISCO ARJONA MIRAS** (37 anys) / Cadàver núm. 2

NOTES: Tortosa HE11(1*), p. 3. Cos trobat el 3-10-1962 per la barca "Rosa Prat", patró Antoni Figueras Balfego, a 10 milles al sud-est de l'Ametlla de Mar. Nascut a Lorca (Múrcia), casat i domiciliat a Rubí, carrer Riera, 14. Fou enterrat al ninxol 719 del cementiri de l'Ametlla de Mar.

MARIA SÁEZ DÍAZ (58 anys) / Cadàver núm. 3

NOTES: Tortosa HE11(1*), p. 7 i 12. Cos trobat el 4-10-1962 per la barca "Neptú", patró Antoni Brull Gaseni, a 3 milles del Cap de Tortosa. Residia al Passatge de l'Escardivol, a Rubí. Fou enterrada al ninxol 715 del cementiri de l'Ametlla de Mar.

MARIA DEL CARMEN MORAGAS JIMÉNEZ (1 any i mig) / Cadàver núm. 5

NOTES: Tortosa HE11(1*), p. 6 i 13. Cos trobat el 4-10-1962 a tres milles al nord-est del Cap de Tortosa per la barca "Eliseo", patró Juan Garcin Curto. Residia al Passatge de l'Escardivol, a Rubí. Fou enterrada al ninxol 717 del cementiri de l'Ametlla de Mar.

MARIA RAFAELA NIETO MOLINA (28 anys) / Cadàver núm. 8

NOTES: Tortosa HE11(1*), p. 13. Cos trobat el 4-10-1962 per la barca "Àngela" a 5 milles del Cap de Tortosa. Nascuda a Torillias (Almeria), casada i domiciliada a Rubí, Passatge Escardivol, 24. Fou enterrada al ninxol 714 del cementiri de l'Ametlla de Mar.

JOSÉ SÁNCHEZ DOMÍNGUEZ (10 anys) / Cadàver núm. 9

NOTES: Tortosa HE11(1*), p. 16. Cos trobat el 5-10-1962 a la platja de la Illa de Buda, a 200 metres al llevant de la gola sud de la desembocadura de l'Ebre. Nascut i resident a Rubí, vivia al carrer Fondo Riera, 8. Fou enterrat al cementiri de l'Ametlla de Mar, en una fossa comuna amb altres cadàvers sense identificar.

FELIU ARUMÍ REUDO (45 anys) / Cadàver núm. 13

NOTES: Tortosa HE11(8*), p. 82. Cos trobat el 5-10-1962 per la barca "Cataluña", al nord de la desembocadura de l'Ebre ("galacho de Surrapa"), a l'Ametlla de Mar. Nascut a Ullastrell (Barcelona), vivia a Rubí amb el seu pare i tres germans, tots morts a la riuada. Fou enterrat al cementiri de l'Ametlla de Mar, en una fossa comuna amb altres cadàvers sense identificar.

NOM EXPEDIENT	PROCEDIMIENTO PREVIO 260/62. HE-12
Víctimes no identificades	17
Víctimes identificades	1
Total víctimes	18
Referència digital	Procediment tancat el 28 d'abril de 1965
Títol	Rollo de Tarragona

Nom i edat víctima identificada **JOSEFA ROSES CAMP DE ROS** (45 anys) / Cadàver núm. 13

NOTES: ANCG_Tarragona_PP260_62_HE852_12_188/215. Trobada el 3-10-1962 per la barca "Joven Rafael", a 7 milles al sud de Cambrils. Va ser enterrada al cementiri de Tarragona, a la fossa comuna (parcel·la Santa Marta). Inscrita a l'expedient de víctimes de Rubí com a Josefina Roses Campderrós. Soltera, 44 anys. Segons el sumari 453, el seu cos fou identificat a la Comandància de Marina.

NOM EXPEDIENT	PROCEDIMIENTO PREVIO 270/62. HD-851/42
Víctimes no identificades	18
Víctimes identificades	25
Total víctimes	43
Referència digital	Procediment tancat el 2 d'octubre de 1963
Títol	Hallazgo de cadáveres sin identificar en aguas de Barcelona, al parecer de la reciente catástrofe ocurrida en dicha capital

Nom i edat víctimes identificades **ISABEL PÉREZ PÉREZ** (45 anys) / Cadàver núm. 0

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_01/21. Cos trobat a la platja del Somorrostro el 26-9-1962. Filla d'Antonio i d'Antonia. Casada amb Antonio Garcia, amb tres fills. Nascuda a Loja (Granada). Domicili: Moli de l'Amat, Sabadell. Tota la família mor a la riuada. Va ser enterrada al ninxol 107 del departament de Sant Eulogi, al cementiri de Sabadell. Va ser identificada pel seu germà.

LUISA PICAÑOL ARAGONÉS (42 anys) / Cadàver núm. 1

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_cadàver1_01/21. Cos trobat el 26-9-1962 a la platja del Prat de Llobregat, al lloc anomenat Arana. Nascuda a Barcelona l'any 1920, casada i domiciliada a Rubí, Passatge Escardivol. És identificada pel seu pare Luis Picañol Balota. Va ser enterrada al cementiri de Montjuïc (ninxol 1724, col. B, pis 1r, Via de Sant Manel, agrupació 12a)

NISA LÓPEZ ESPASA (26 anys) / Cadàver núm. 2

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_cadàver2_01/16. Cos trobat el 26-9-1962 a la platja del Prat de Llobregat, al lloc anomenat Arana. Nascuda a Alhama de Almeria (Almeria), casada i domiciliada al carrer Llobateres, al barri de Can Fatjó, Rubí. Va ser identificada pel seu pare a la Comandància de Marina de Barcelona. Va ser enterrada al cementiri de Montjuïc (ninxol 1714, col. B, pis 1r, Via de Sant Manel, agrupació 12a)

BRAULIA PELÁEZ GARCÍA (42 anys) / Cadàver núm. 3

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_cadàver3_01/18. Cos trobat el 26-9-1962 a la platja del Prat de Llobregat, al lloc anomenat Arana. Casada, nascuda a Porcunas (Jaén) i domiciliada al Passatge Escardivol, 3, de Rubí. Va ser enterrada al cementiri de Montjuïc (ninxol 1733, col. B, pis 1r, Via de Sant Manel, agrupació 12a)

AMALIA JIMÉNEZ RUIZ (30 anys) / Cadàver núm. 4

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_cadàver4_01/17. Cos trobat el 26-9-1962 a la platja del Prat de Llobregat, al lloc anomenat Arana. Dona casada, nascuda a Biñuela (Màlaga) i domiciliada al Passatge Escardivol núm. 22, de Rubí. Va ser enterrada al cementiri de Montjuïc (ninxol 1740, col. B, pis 1r, Via de Sant Manel, agrupació 12a)

CARMEN LÓPEZ MONTALBÁN (22 anys) / Cadàver núm. 5

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_cadàver5_01/23. Cos trobat el 26-9-1962 a la platja del Prat de Llobregat, al lloc anomenat Zabogar. Natural de Guadix (Granada), casada i domiciliada al carrer Jockey, 185, de Terrassa. Va ser identificada pel seu cunyat i pel seu tiet. Va ser enterrada al cementiri de Montjuïc (ninxol 1717, col. B, pis 1r, Via de Sant Manel, agrupació 12a)

CARMEN ORTEGA REINA (21 anys) / Cadàver núm. 6

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_cadàver6_01/18. Cos trobat el 26-9-1962 a la platja del Prat de Llobregat, al lloc anomenat Zabogar. Casada, nascuda a Pechina (Almeria) i amb domicili a Les Fonts, carrer Cervantes 17, baixos, Terrassa. Va ser trobada a la platja del Prat de Llobregat i identificada pel seu marit. Va ser enterrada al cementiri de Terrassa, ninxol 10975, Via 56, fila 4.

MARIA DOLORES MÉNDEZ ZOYO (3 anys) / Cadàver núm. 7

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_cadàver7_01/15. Cos trobat el 26-9-1962 a la platja del Prat de Llobregat, al lloc anomenat La Podrida. Nascuda a Piñana (Almeria). Domiciliada a Les Fonts, carrer Baixa Riera, 77, de Terrassa. Va ser identificada pel seu pare. En alguna part de l'expedient consta amb 6 anys d'edat, per error. Va ser enterrada al cementiri de Montjuïc (ninxol 1706, col. B, pis 2n, Via de Sant Manel, agrupació 12a)

Nom i edat víctimes identificades **ROSARIO DEL ÁRBOL FERNÁNDEZ**
(7 anys) / Cadàver núm. 8

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_cadàver8_01/14. Cos trobat el 26-9-1962 a la platja del Prat de Llobregat, lloc anomenat La Podrida. Domiciliada al Passatge Escardivol de Rubí. Va ser identificada pel seu pare. Ledat varia segon diferents documents de l'expedient: 7-9 anys. Va ser enterrada al cementiri de Montjuïc (ninxol 1709, col. B, pis 2n, Via de Sant Manel, agrupació 12a)

ANTONIO LUÍS MARTÍNEZ PÉREZ
(8 anys) / Cadàver núm. 9

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_cadàver9_01/14. Cos trobat el 26-9-1962 a la platja del Prat de Llobregat, lloc anomenat La Podrida. Nascut a Sant Cugat del Vallès i domiciliat al Passatge Escardivol, 25, de Rubí. No queda clar qui el va identificar (no va ser cap familiar). Va ser enterrat al cementiri de Rubí.

PEDRO FIGUEROLA MARIMON
(68 anys) / Cadàver núm. 10

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_cadàver10_01/16. Cos trobat el 26-9-1962 a la platja del Prat de Llobregat, lloc anomenat La Podrida. Nascut a Vallmoll, Tarragona, casat i domiciliat al Passatge Escardivol, 34, de Rubí. Va ser identificat pel seu fill. Va ser enterrat al cementiri de Sant Cugat del Vallès.

MARIA LUÍSA RODRÍGUEZ SÁNCHEZ
(22 anys) / Cadàver núm. 11

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_cadàver11_01/16. Cos trobat el 26-9-1962 a la platja del Prat de Llobregat, lloc anomenat La Podrida. Nascuda a Cáceres i domiciliada a Les Fonts de Terrassa, carrer Barri Nou de Sant Joan. Va ser identificada pel seu pare. Va ser enterrada al cementiri de Montjuïc (ninxol 1731, col. B, pis 1r, Via de Sant Manel, agrupació 12a)

MICAELA FERNÁNDEZ DE LA HUERTA
(48 anys) / Cadàver núm. 13

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_cadàver13_01/17. Cos trobat el 26-9-1962 a la platja del Prat de Llobregat, lloc anomenat Patricio. Nascuda a Mayorga del Campo (Valladolid), casada i domiciliada al Passatge Escardivol de Rubí. Va ser identificada mitjançant una anàlisi dactilogràfica al no poder se reconeguda amb total seguretat pel seu fill. La família va arribar a Rubí l'any 1953. Va ser enterrada al cementiri de Montjuïc (ninxol 1708, col. B, pis 1r, Via de Sant Manel, agrupació 12a)

FRANCISCO VALENZUELA HERVÁS
(57 anys) / Cadàver núm. 14

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_cadàver14_01/14. Cos trobat el 26-9-1962 a la platja del Prat de Llobregat, lloc anomenat Patricio. Nascut a Huelma (Jaén), casat i domiciliat al carrer Riera, 12, de Rubí. Va ser identificat pel seu germà. Va ser enterrat al cementiri de Rubí, ninxol 50.

MARIA FERNÁNDEZ FERNÁNDEZ
(51 anys) / Cadàver núm. 15

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_cadàver15_01/13. Cos trobat el 26-9-1962 a la platja del Prat de Llobregat, lloc anomenat Patricio. Nascuda a Guadalajara, casada i domiciliada al Passatge Escardivol, 34, de Rubí. Va ser identificada pel seu germà. Havia arribat a Rubí el 1958. Va ser enterrada al cementiri de Rubí, ninxol 721.

FRANCISCO ARJONA CORTIJO
(79 anys) / Cadàver núm. 18

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_cadàver18_01/13. Cos trobat el 26-9-1962 a la platja del Prat de Llobregat, lloc anomenat Merenderos. Nascut a Lorca (Múrcia) i domiciliat al Passatge Escardivol, 1, de Rubí. Va ser identificat pel seu nét. Feia 9 anys que era a Rubí. Va ser enterrat al cementiri de Rubí, ninxol 688.

ASUNCIÓN MARCOS POMBO
(32 anys) / Cadàver núm. 19

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_cadàver19_01/14. Cos trobat el 26-9-1962 a la Platja de Casa Antúnez, Barcelona. Nascuda a Mullán (Lugo) i casada. Va ser identificada per un conegut seu. Va ser enterrada al cementiri de Montjuïc (ninxol 518, col. B, pis 3r, Via de Sant Manel, agrupació 12a)

FRANCISCA VILA NAVINÉS
(62 anys) / Cadàver núm. 20

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_cadàver20_01/15. Cos trobat el 26-9-1962 al contradic del Port de Barcelona, per la Llanxa de Guardapesca "V-6". Nascuda a Ripollat, casada i domiciliada al carrer Sant Martí, 104, de Cerdanyola del Vallès. Va ser identificada pel seu fill. Va ser enterrada al cementiri de Ripollat, ninxol 308, Sèrie B, Fila 6

CARMEN RUEDA GÓMEZ
(44 anys) / Cadàver núm. 21

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_cadàver21_01/26. Cos trobat el 26-9-1962 al Port de Barcelona (molí del contradic) per la Llanxa Guardapesca "V-6". Nascuda el 1918 a Pechina (Almeria) i amb domicili a la Carretera Pont del Molí de l'Amat-Can Puiggener de Sabadell. Identificada primerament per les empremtes dactilars i després per la seva germana. Amb data de 7 de gener de 1963 es dona per desapareguda a Sabadell. Casada amb Francisco Almansa. Tota la família (home i quatre fills) i la mare del seu marit moren en la riuada, que s'endú la casa. Va ser enterrada al cementiri de Montjuïc (ninxol 1716, col. B, pis 1r, Via de Sant Manel, agrupació 12a)

MARIA DEL CARMEN VALENTÍN ESLAVA
(14 anys) / Cadàver núm. 23

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_cadàver23_01/17. Cos trobat el 26-9-1962 a la platja del Prat de Llobregat. Nascuda a Vallanca (València) i domiciliada a Les Fonts de Terrassa. Va ser identificada per un germà de la seva mare. Va ser enterrada al cementiri de Terrassa, ninxol 10946.

Nom i edat víctimes identificades **OBDULIA REBALDERIA PÉREZ**
(24 anys) / Cadàver núm. 24

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_cadàver24_01/22. El cos va ser trobat el 27-9-1962 a la Platja del Bogatell (Poblenou, Barcelona). Va ser identificada primerament a través de les empremtes dactilogràfiques i després pel seu marit. Amb data de 8 de gener de 1963 es dona per desapareguda a Sabadell. Era la portera de la fàbrica de Grau SA. Filla de José i Bernarda. Nascuda a Corgo (Lugo). Domicili: riu Ripoll, 12. Va ser enterrada al cementiri de Montjuïc (ninxol 1732, col. B, pis 1r, Via de Sant Manel, agrupació 12a)

MARIA PÉREZ RODRÍGUEZ
(69 anys) / Cadàver núm. 25

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_cadàver25_01/31. El cos va ser trobat el 27-9-1962 a la Platja de Casa Antúnez (Barcelona). Nascuda el 1893 a Almeria, vídua i domiciliada al carrer Carretera de Can Puiggener, Sabadell. Va ser identificada primer per les empremtes dactilogràfiques i després per la seva néta. Va ser enterrada al cementiri de Montjuïc (ninxol 1730, col. B, pis 2n, Via de Sant Manel, agrupació 12a)

JOAQUIN MESTRES MONSERRAT
(58 anys) / Cadàver núm. 28

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_cadàver28_01/16. Cos trobat el 26-9-1962 per la Llanxa Guardapesca "V-13" davant el port de Vilanova i la Geltrú. Nascut a Lleida i domiciliat al carrer del Col·legi, 8, de Terrassa. Va ser identificat pel seu gendre. Va ser enterrat al cementiri de Terrassa, ninxol 5946, Via 31, Fila 2a.

JOSÉ SÁNCHEZ DOMÍNGUEZ
(menor) / Cadàver núm. 41

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_instrucció_15-. Cos d'un nen trobat el 26-9-1962 trobat a la platja de Viladecans. Nascut i resident a Rubí, vivia al carrer Fondo Riera, 8. Va ser identificat, no consta per qui. Va ser enterrat al cementiri de Viladecans.

SILVESTRE TORRECILLAS DE LA SERNA
(41 anys) / Cadàver núm. 42

NOTES: ANCG_Barcelona_PP270_62_HE851_42_cadàver42_01/35. Cos trobat el 5-11-1962 a la Platja de Castelldefels, davant de l'hotel "Los Naranjos". Nascut a Badalona l'any 1921. Estava casat i domiciliat a la Plaça Providència, 3, 2n 1a, de Sabadell. Va ser identificat per la seva dona, Francisca Puga López. És dona per desapareguda a Sabadell. Desaparegut de l'empresa Soler Torrella. Va ser enterrat al cementiri de Castelldefels en una fossa feta al terra entre les parets nord i est.

TOTAL Víctimes no identificades: 59
TOTAL Víctimes identificades: 35
TOTAL Víctimes localitzades: 94

Figura 13. Taula amb el resum de les dades bàsiques de cada procediment previ, fetes a partir del buidatge i anàlisi dels expedients conser-vats a l'Arxivo Naval de Cartagena (elaboració pròpia).

ra on van ser localitzats, en nínxols de concessió provisional o bé directament en fosses comunes, i a Barcelona més concretament al cementiri de Montjuïc, aleshores conegut com a cementiri del sud-oest, totes en nínxols de la via de Sant Manel. En pocs casos aquestes persones van poder ser enterrades a les seves localitats de residència o a les poblacions on vivien familiars seus propers. De les víctimes sabadellenques, tan sols Isabel Pérez Pérez va poder ser sepultada al cementiri de la seva ciutat. Respecte a la identificació d'algunes de les víctimes sabadellenques, cal posar en relleu el paper que hi tingué la sabadellenca Maria Teresa Gavarró i Castellort, dona molt activa socialment i membre de la delegació local de la Creu Roja, que col·laborà en la identificació dels cossos de Carmen Rueda Gómez i Maria Pérez Rodríguez.

És ben clar que les riudes del 1962 es van emportar per endavant les persones de classe modesta i treballadora que vivien en condicions d'infrahabitatge a les lleres de les rieres i rius o senzillament que estaven treballant en fàbriques també emplaçades en el llit major dels cursos fluvials afluent del Besòs. Els seus cadàvers, quan van ser arrossegats fins al mar, no sempre van poder ser localitzats i, en el cas que així fos, tampoc sempre va ser possible la seva identificació. Els desapareguts arran d'aquells aiguats també es compten per desenes i desenes i, com hem pogut ressenyar més amunt, poc rastre documental i oficial n'ha quedat.

Relació entre els organismes i les famílies de les víctimes

128

Tot i que no queda clar, sembla que era la Comandància Militar de Marina de Barcelona la que es posava en contacte amb els familiars de les víctimes. Un exemple és el cas d'Isabel Pérez Pérez. El seu expedient dona a entendre que va ser aquesta Comandància la que es posà en contacte amb el seu germà, que és qui en confirmà la identificació. Les identificacions sempre es fan prenent com a base les fotografies dels cadàvers, les pertinences i els objectes personals que portaven.

En el cas de Luisa Picañol Aragonés, per exemple, les diligències per a la seva identificació van fer el recorregut següent: Comandància Militar de Marina de Barcelona, Jutge Instructor-Auditor de l'Armada, Institut Anatòmico-Forense, Ajuntament de Barcelona (Cementiris), Gabinet d'Identificació, Jefatura Superior de Policia de Barcelona, Jutge i Secretari i, finalment, el familiar que la identificà, però no sabem ni s'especifica qui s'hi posà en contacte.

A la zona de Barcelona, a la pàgina de l'expedient on figura la identificació del cadàver per part d'un familiar o conegut, sempre consta que aquesta identificació es fa davant el Jutge Instructor de la Comandància Militar de Marina de Barcelona, acompanyat pel Secretari. No s'especifica qui s'ha posat prèviament en contacte amb el familiar. En alguns casos, sembla que la persona encarregada de localitzar el familiar o conegut de la víctima seria el *Sargento Comandante de Puesto o el Cabo Comandante de Puesto*, segons es dona a entendre en algun expedient. En altres casos, la

notificació als familiars va anar a càrrec del personal del Gabinet d'Identificació de la Policia de Barcelona.

A l'expedient de Sant Carles de la Ràpita és el Comandant Militar de Marina qui ho notifica al Jutjat per tal que (no queda clar que sigui sempre així) es posi en contacte amb els familiars. A l'expedient de Tarragona es diu que es notifica la troballa als familiars, però no queda clar qui es posa en contacte amb ells. En un altre cas és el Comandant Jutge Instructor qui dona ordre a l'Auxiliar de Jurisdicció perquè envii un exhort a la filla d'una de les víctimes per informar-la del cas. En alguna ocasió es va publicar la troballa del cadàver als mitjans de comunicació (ràdio, premsa...), per tal de facilitar que pogués ser identificat per algú. Al respecte i en general, no s'hi van esmerçar, ni gaire recursos ni massa mitjans, altra vegada com a senyal evident d'una certa resignació burocràtica i desídia per part de les autoritats.

Les embarcacions que van recollir els cadàvers

En el conjunt dels expedients també s'han pogut referenciar els noms de les diferents barques, principalment de pesca, que van recollir cadàvers a les aigües del litoral tarragoní, amb la informació dels llocs on es van localitzar els cossos i la data de la recuperació, entre les quals i per ordre alfabètic:

- Alcalà*: a 8 milles al nord i 3 a l'est del Cap de Tortosa (3.10.1962)
- Andrés Taranet*: a 15 milles al sud de Tarragona (2.10.1962)
- Àngela*: a 5 milles del Cap de Tortosa (4.10.1962)
- Antonio Pedra*: a 7 milles al sud/sud-est de Punta de la Mora (29.09.1962)
- Antonia Roch*: a 10 milles al sud d'Altafulla (29.09.1962)
- Avellana*: a 15 milles al sud/sud-est de Punta Palomares (28.09.1962)
- Cataluña*: a la platja, a 2.200 metres a llevant de la Gola Migjorn (5.10.1962)
- Dobe*: a 22 milles al sud de Tarragona (1.10.1962)
- Edelmira*: a 10 milles al sud de Tarragona (6.10.1962)
- Eliseo*: a 3 milles al nord-est del Cap de Tortosa (4.10.1962)
- Joven Rafael*: a 7 milles al sud de Cambrils (3.10.1962)
- Juan Carlos*: al capdavant de Sant Carles de la Ràpita, en aigües de 30 metres de profunditat (4.10.1962)
- Juan y Piedad*: al Port de Sant Carles (4.10.1962)
- Lancha Guardapesca V-13*: davant del Port Vilanova i la Geltrú,

129

Figura 14. Els estralls de la riuada del 25 de setembre 1962 a l'establiment industrial de la Tintoreria Castelló, al fons de la imatge, i a cal Buxó i al molí d'en Torrella en primer terme, a l'esquerra i la dreta respectivament (Carlos Pérez de Rozas / AHS).

Platja de Les Garces (5.10.1962)

Maria Montserrat: a 10 milles al sud de la Platja Llarga (1.10.1962)

Maria Teresa: al Port de Sant Carles (4.10.1962)

Miramar: al capdavant del Far de la Banya (5.10.1962)

Neptú: a 3 milles del Cap de Tortosa (4.10.1962)

Pastora del monte: a 9 milles del Cap de Tortosa (4.10.1962)

Rosa: a 11 milles al sud-est de l'Ametlla de Mar (3.10.1962)

Rosa Prat: a 10 milles al sud-est de l'Ametlla de Mar (3.10.1962)

San José: districte de Sant Carles de la Ràpita, al capdavant de les Cases d'Alcanar (4.10.1962) i a l'alçada de Port Fangó (6.10.1962)

Santa Fe: a 5 milles de la costa entre Cap de Salou i Cambrils (2.10.1962)

Sergio: a 8 milles davant de la platja de Cambrils (2.10.1962)

Sol y mar: al Port de Sant Carles (4.10.1962)

Trompeta: al Port de Sant Carles (4.10.1962)

La llista és més llarga i altres embarcacions també hagueren de recuperar els cadàvers que les autoritats del Règim no buscaven ni d'ofici ni per la dignitat que haurien d'haver mostrat davant la magnitud d'aquella tragèdia humanitària: *Pepito el Ratat*, *La Paquita*, *Pescadora*, *Lancha Guardapesca V-6*...

Les embarcacions de pesca, pel fet d'haver trobat aquests cadàvers, es van veure forçades a llençar la captura del peix al mar, per qüestions òbvies de seguretat i d'higiene, i perquè així ho obliga l'autoritat competent.

En molts altres casos, sobretot a la costa barcelonina, els cadàvers es van recuperar els primers dies després dels aiguats a les mateixes platges (Somorrostro, Bogatell, Viladecans, el Prat del Llobregat, Castelldefels...), però també i ja més tard, en els primers dies

130

Figura 15. La fàbrica Grau SA, inundada després de la riuada del 25 de setembre de 1962 (Carlos Pérez de Rozas / AHS).

d'octubre, en alguns ports i altres platges de més al sud, com per exemple fou els casos del port de Vilanova i la Geltrú i de la platja del Trabucador, al Delta de l'Ebre (Sant Carles de la Ràpita), per posar dos exemples.

Un fet important sí que queda palès i comprovat a partir de l'anàlisi de tota aquesta documentació: la recerca i localització de les víctimes de les riuades arrossegades al mar no va ser objecte de cap actuació policial, militar ni de l'administració governamental organitzada de forma sistemàtica, ni planificada i voluntària, ans al contrari. Els cossos van anar apareixent a les platges del litoral o bé es van anar recuperant del mar sobretot perquè els pescadors se'ls trobaven surant o aigües endins quan anaven a feinejar, és a dir, per l'atzar, amb el cost, emocional i econòmic,

que això els suposava. L'actitud i la fredor de les autoritats franquistes fou, en aquest punt, extremadament execrable.

Les víctimes mortals sabadellenques trobades al mar

Sis dels cadàvers trobats al mar i que van poder ser identificats eren de persones que vivien i treballaven a Sabadell. Aquesta n'és la descripció, resumida, que en podem fer:

Gabriel Garcia Rico, de 37 anys. Peó. Fill de Juan i Dolores. Nascut a Màlaga. Domicili: el Torrent del Capellà (Sabadell). Va ser arrossegat per les aigües quan treballava a la fàbrica Tintoreria Castelló, a la riba dreta del riu Ripoll. Es dona per desaparegut a

131

Figura 16. Treballadors fent les tasques de neteja a la fàbrica de Soler Torrella SA (Barberà del Vallès), al sud del terme de Sabadell, destruïda per la riuada del 25 de setembre de 1962 (Carlos Pérez de Rozas / AHS).

Sabadell. Cadàver trobat el 5.10.1962 per la barca *Miramar* davant del Far de la Banya, a Sant Carles de la Ràpita. Va ser identificat per la seva dona, Juana Fuentes Cano, i per una neboda. Va ser enterrat al cementiri de Sant Carles de la Ràpita, al nínxol núm. 50.

Isabel Pérez Pérez, de 45 anys. Filla d'Antonio i d'Antonia. Nascuda a Loja (Granada). Casada amb Antonio García, amb tres fills. Domicili: Molí de l'Amat. Tota la família mor a la riuada. El cadàver va ser trobat el 26.09.1962 a la platja del Somorrostro (el Poblenou, Barcelona). Va ser identificada pel seu germà. Va ser enterrada al cementiri de Sabadell, al nínxol 107 (departament de Sant Eulogi).

Carmen Rueda Gómez, de 44 anys. Nascuda el 1918 a Pechina (Almeria) i amb domicili a la carretera del Pont del Molí de l'Amat, Can Puiggener, de Saba-

dell. Casada amb Francisco Almansa. Amb data de 7 de gener de 1963 es dona per desapareguda a Sabadell. El cadàver va ser trobat per la Llanxa Guardapesca "V-6" en aigües del Moll de contradic, al port de Barcelona, el 26.09.1962. Identificada primerament per les empremtes dactilars i després per la seva germana. Tota la família (home i quatre fills) i la mare del seu marit moren en la riuada, que s'endugué casa seva. Va ser enterrada al cementiri de Montjuïc, a l'època anomenat del "Sud-oest" (nínxol 1716, col. B, pis 1r, Via de Sant Manel, agrupació 12a).

Obdulia Rebalderia Pérez, de 24 anys. Filla de Josep i Bernarda. Nascuda a Corgo (Lugo). Domicili: riu Ripoll. Era la portera de la fàbrica de Grau SA. Amb data de 8 de gener de 1963 es dona per desapareguda a Sabadell. Cadàver trobat el 27.09.1962 a la

Platja del Bogatell (el Poblenou, Barcelona). Va ser identificada primerament per mitjà de les empremtes dactilogràfiques i després pel seu marit. Va ser enterrada al cementiri de Montjuïc, a l'època anomenat del "Sud-oest" (nínxol 1732, col. B, pis 1r, Via de Sant Manel, agrupació 12a)

Maria Pérez Rodríguez, de 69 anys. Nascuda el 1893 a Almeria, vídua i domiciliada a la carretera de Can Puiggener. El cos es va trobar a la Platja de Casa Antúnez (Barcelona), el 27.09.1962. Va ser identificada primer per les empremtes dactilogràfiques i després per la seva neta. Va ser enterrada al cementiri de Montjuïc, a l'època anomenat del "Sud-oest" (nínxol 1730, col. B, pis 1r, Via de Sant Manel, agrupació 12a).

132

Silvestre Torrecillas de la Serra, de 41 anys. Nascut a Badalona el 1921. Casat amb Francesca Puga López. Domicili: plaça de la Providència, 3, 2n 1a, de Sabadell. Va ser arrossegat per les aigües quan treballava a la fàbrica Soler Torrella (Barberà del Vallès). Es dona per desaparegut a Sabadell. Cadàver trobat a la Platja de Castelldefels el 5-11-1962. Va ser identificat per la seva dona. Va ser enterrat al cementiri de Castelldefels en una fossa feta a terra entre les parets nord i est.

Com es pot observar, tres de les víctimes vivien prop del Molí de l'Amat, al llit major de la riba dreta i sota el barri de Can Puiggener, i eren de la mateixa família (Almansa-Rueda),¹⁵ una altra treballava a la Tintoreria Castelló, una treballava a cal Grau, al llit major de la riba esquerra i sota el barri de Torre-romeu, i la darrera treballava a la fàbrica Soler Torrella, establiment situat al terme de Barberà del Vallès, a tocar de la carretera de Santa Perpètua de Mogoda.

Un testimoni viu i excepcional d'aquells fets: Jordi Albiol i Borràs, patró del vaixell de pesca Dobe

Gràcies a la col·laboració rebuda per part de l'equip tècnic de l'Arxiu del Port de Tarragona, en el decurs d'aquesta investigació vàrem poder tenir l'oportunitat d'entrevistar un dels pescadors que va recollir un dels cadàvers localitzats a les costes de Tarragona.¹⁶

Jordi Albiol i Borràs, nascut l'any 1936 al barri del Serrallo de Tarragona, havia esdevingut, a l'edat

de 23 anys, el patró del vaixell de pesca Dobe. Un parell d'anys després, el 1962, li va tocar viure l'experiència desagradable i dura d'haver de recupear un cadàver del mar. Un cadàver que resultà ser una de les víctimes de les riuades d'aquell tràgic 25 de setembre del 1962, més concretament una nena d'entre 3-4 anys, sense identificar. Aquests fets consten perfectament documentats a l'expedient núm. 4 del Procedimiento Previo 260/62, HE 852-12, "Rollo de Tarragona", pàgines 83-100, com també en l'expedient de l'AHS: "Relació de morts trobats a Tarragona, 1962" (AMH 1602/11). El cadàver va ser localitzat l'1 d'octubre, quan ja havien passat sis dies de la catàstrofe, a 22 milles al sud de Tarragona. El seu cos va ser enterrat a la fossa comuna de Santa Marta, al cementiri municipal de Tarragona.

Aquest expedient consta de 18 documents, inclosa la fotografia del cadàver i és un bon exemple dels agents que participaven en el procés i la documentació que es generava quan es trobava un cadàver al mar, més detingudament descrit en els apartats anteriors: instrucció del procediment a càrrec del Jutge Instructor (Comandancia Militar de Marina de Tarragona), declaració del zelador del port i pesca, nomenament del secretari del procediment, declaracions dels testimonis (patró i mariner del vaixell), diligència d'identificació i aixecament del cadàver, informe pericial del metge forense, diligència de l'autòpsia, diligències diverses d'unió de documents, retalls de premsa, peticions d'inscripció del cadàver al Registre Civil i de sepultura (adreçades al Jutge Municipal de Tarragona), certificats diversos... Com a exemple del rigor en la recollida procedimental de dades, aquesta és la descripció de la troballa i posterior enterrament del cadàver: "*Cadáver encontrado por la embarcación "Dobe" a unas 22 millas al Sur de Tarragona. Corresponde a una niña de unos tres años y medio de edad, (no identificada) que vestía un jersey con man-*

15 En aquest paratge hi van morir un total de 18 persones: els set membres de la família Almansa-Rueda, dos membres de la família Abellán-Cánovas, la família sencera García-Pérez (cinc membres), també la família sencera Arrufat-Sanz (tres membres) i una nena de dos anys, Maria San Juan Pérez.

16 Entrevista feta a les dependències del Museu del Port de Tarragona el 24 de juliol de 2015. Agraïm la col·laboració i l'acolliment rebut per part de Mercè Toldrà Dalmau, responsable del Museu.

Figura 17. Jordi Albiol i Borràs, patró de la barca de pescar Dobe, que va recollir, sis dies després dels aiguats, el cadàver d'una nena morta a causa de les riuades del 25 de setembre de 1962. Museu del Port de Tarragona, 24 de juliol de 2015 (Genís Ribé / MHS).

Figura 18. Barca de pescar Dobe, amarrada al Port de Tarragona, anys 1960 (autor desconegut / Arxiu del Port de Tarragona).

133

guitas cortas, de color beige y que llevaba en el sitio correspondiente a la nuca la marca “Burjorba” en letras azules sobre fondo blanco, y cubierta por una camisita de dormir de manguita corta de color también beige, con unos dibujitos a florecitas exagonales de color rojo, que alternan con unos discos del mismo color (las florecitas del diámetro de un centímetro y los discos de dos milímetros) esta camisa de dormir tenia los bajos en vez de doblez, una vaina por la que discurría un cordón para poder tirar de él y quedar como una boca de saco cerrada en las mangas y cuello, el cierre era a gomas; se le encontraron unos pendientes al parecer de oro sencillitos con el aro propiamente dicho, en el que había una piedrecita y del que pendía otra piedra articulada incrustada en el péndulo. Por el avanzado estado de putrefacción en que se encontraba no se puede reseñar los rasgos fisonó-

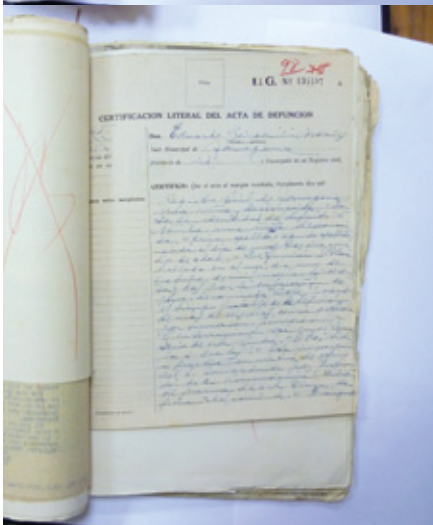
micos más característicos para una posterior identificación. Fue inhumado en el Cementerio Municipal de Tarragona el mismo día 1 de octubre en la fosa común parcela “Santa Marta”, con el sentido EW, cabeza al N. y pies al S. y el núm. 16 de N.S.; sepultada en caja de pino sin pintar.”

El seu testimoni és, encara avui, esfereïdor. Els fets els recorda amb un detall extrem i, en alguns moments de l'entrevista que li vàrem poder fer, l'emoció i el record d'aquell fet li trencaven la veu.

En Jordi Albiol és fill de pescador i la seva mare treballava en una indústria de salaons d'anxoves, sardines, etc. Es va casar amb la filla d'un altre pescador que era propietari de la barca *Dobe* (inicials del nom de la seva dona, Dolores Benaiges) i de seguida en va esdevenir el patró ell, com a gendre. Recorda amb claredat com després de 4 o 5 dies d'haver sentit la notícia

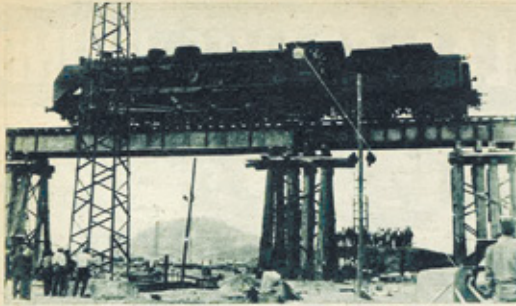

Figura 19. Expedient complet de la recuperació del cadàver d'una nena sense identificar (cadàver núm. 4), l'1 d'octubre de 1962, en aigües tarragonines, a càrrec de la barca Dobe i del seu patró, Jordi Albiol i Borràs ("Procedimiento Previo 260/62, HE 852-12", "Rollo de Tarragona", p. 83-100).

MIENTRAS EN TARRASA SE RECUPERA UN PUENTE...

Por M. SALILLAS

Los pilares de madera recordan el puente sobre el río Kwai

TAL como nuestros lectores no ignoran, las últimas inundaciones de Tarrasa arrancaron de cuajo el puente del ferrocarril de la RENFE, que cruzaba la tristemente famosa Riera de las Arenas. Del puente no quedó absolutamente nada, a no ser hierros retorcidos que, desperdigados, se han ido concentrando a lo largo del cauce de la seca riera.

A las pocas horas de ocurrido el siniestro se personaron en el lugar, ingenieros de la RENFE, que rápidamente procedieron al estudio de un puente suplementario, que permitiese el pronto restablecimiento del servicio. A las pocas horas también, doscientos cincuenta obreros que se iban turnando, emprendían los trabajos de construcción de un nuevo puente en el que su materia prima eran: maderas, ángulos de hierro y remaches. Con la rapidez que vivos levantarse en la película el puente sobre el Río Kwai —y también con parte de su misma clase de materiales— fue naciendo, en Tarrasa, el puente sobre el «río que no hay», puesto que la seca riera, en contadas ocasiones ve discurrir por su cauce el agua de las montañas. Con focos instalados a todo lo largo del armazón de madera que en su base nos recuerda al puente ya citado, hora tras hora, incansablemente durante la noche —al igual que durante el día— los obreros lograban el milagro. El reloj tenía su importancia, pues la carrera era contra él. Y por fin, y bajo la supervisión del subdirector general de la RENFE, señor Fernández Prada, el puente quedó listo. Tan sólo era necesario esperar las pruebas que a los pocos instantes iba a efectuar el tren explorador compuesto de una de las más potentes y pesadas locomotoras de la compañía y de un convoy que en total tenía un peso de 350 toneladas. Se dio la salida y la máquina de vapor, tras su segundo pitido, se puso en marcha. Aquellos momentos fueron de gran tensión para el público curioso que presenciaba la prueba, el silencio era tan impresionante —aparte el rascar de la máquina— como lo era el que reinaba cuando el pequeño tren del film entraba en la curva que procedía al puente. Aquí la realidad se apartó de lo presenciado en la pantalla. El convoy, lentamente, en pocos minutos —que para el maquinista fueron siglos— cruzó victoriosamente la riera. El éxito fue rotundo ya que no fue necesario rectificar, toda

vez que el armazón no cedió ni un milímetro. Quiénes suponían que el proyecto era peligroso, quedaron con la boca abierta al ver pasar el tren cargado de carriles de hierro, y era de esperar, pues el puente no sólo está previsto para que por él cruce un tren con esta carga —que nunca suelen ser arrastradas— sino que lo está para resistir 500 toneladas de peso, al que nunca se llegará, pues la carga no queda estacionada, sino que está repartida en toda la formación del tren.

A ambas entradas del puente se han colocado los devios de los trenes ascendentes y descendentes, con unos cambios de agujas que devolverán la normalidad a la doble vía. Tan sólo se perderá el tiempo que tardará en cruzar el tren sobre el puente, lo cual se efectuará a una marcha de unos cinco kilómetros por hora, el paso normal de una persona, velocidad que no podrá ser rebasada, pues cada tren marchará a la altura y peso de un empleado que lo acompañará a pie durante el recorrido.

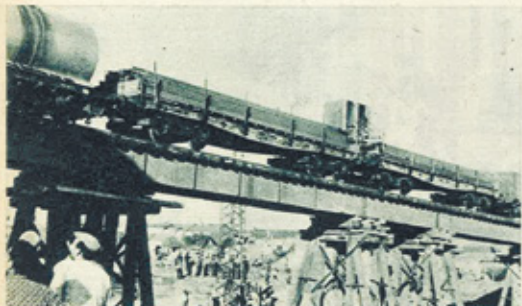
El puente definitivo, con doble vía, será iniciado tan pronto la Confederación Hidrográfica del Pirineo Oriental

... EN TARRAGONA CONTINUAN RECUPERANDO CADAVERES

Por D. CASTILLO

señale el cauce real de la riera que en estos momentos ya no se sabe cual es. El proyecto se encuentra a punto y será mucho más perfecto que el anterior siendo todo el material empleado mucho más resistente.

Si justo se cree en ocasiones censurar a la RENFE, cuando existe motivo, justo y noble es en esta ocasión felicitarla por la rapidez, seguridad y eficacia, con que ha sido restablecido el servicio. Si la compañía cambia en su forma de actuar, debemos cambiar todos también nuestras ideas sobre ella.

El convoy cargado de carriles pasa con seguridad el puente levantado en poco más de una semana

EN la tarde del viernes día 27, el pesquero «Aveliana» condujo al puerto de Tarragona el cadáver de una mujer de unos treinta años de edad, hallado flotando a unas quince millas al sudeste de Punta Palomera. Tenía el pelo negro y corto y vestía falda azul plisada, al parecer de terciopelo, camisa color beige, visos de nylon color lila y sosten color crema. En la muñeca, reloj pequeño marca «Oscar», con montura de oro y tapa de acero inoxidable, con correa de cuero color oscuro.

—0—

El día 29 fueron trasladados al puerto de Tarragona, por las embarcaciones de pesca «Antonio Pedra» y «Antonio Roch» los cadáveres de dos mujeres hallados en el mar y que se suponía —confratado ahora— eran víctimas de la catástrofe del Vallés. Ambas fueron halladas completamente desnudas, sin alhajas de ninguna clase. Aparentaban tener unos cuarenta años y las dos, el pelo negro y cortado.

—0—

En la tarde del día 1 de octubre, las embarcaciones «María Montserrat» y «Dob» trasladaron al puerto los cadáveres de una mujer y de una niña. La mujer aparentaba unos treinta años, y se hallaba sin vestidos ni alhajas. La niña, de unos cuatro años, vestía un camisón de dormir de tela estampada con flecitas rojas y fondo claro, probablemente blanco, de manga corta. La parte infe-

cha, y uno, en la izquierda (uno de ellos, una alianza); un hombre de unos cincuenta y cinco a sesenta años, y otro de edad no definida.

Embarcaciones de Ametlla de Mar recogieron un niño de unos doce años; una mujer de veinte y cinco, de unos cincuenta y cinco; otra mujer de la misma edad, aproximadamente, y un hombre.

—0—

El día 3, la barca «Joven Rafael», de Cambrils, condujo al puerto de Tarragona el cadáver de una mujer, de unos cuarenta años, recogida a siete millas al sur del indicado puerto pesquero. Por su parte, el vapor «Alcalá» recogió los cadáveres de dos niños de cinco y tres años, recuperados a ocho millas al norte del cabo de Tortosa.

Las barcas de pesca de Ametlla de Mar habían recogido en alta mar los cadáveres de dos hombres sin identificar.

—0—

El sábado día 6, a bordo de la embarcación «Edelmira», de Cambrils, se recogió el cadáver de un hombre de unos cuarenta años, sin nada especial que pueda conducir a su identificación.

AVERIAS TV

Servicio Técnico Inmediato

Toda clase de aparatos TV

Teléfono 222-89-23

Barcelona

El subdirector general de la REMFE, señor Fernández Priga y dos ingenieros contemplaban con expectación el paso del tren explorador. — (Fotos Franciso)

La embarcación «San José», de San Carlos de la Rápita, condujo a aquel puerto el cadáver de una niña de unos tres años.

—0—

La Comandancia Militar de Marina comunicó que el pasado lunes, día 8, en la playa del Trabucador fueron recogidos dos cadáveres de mujeres. Trabajados a San Carlos de la Rápita recibieron allí sepultura. Una de ellas, de unos cincuenta años, llevaba un pendiente en forma de oro, en la oreja derecha. La otra, de unos treinta y cinco años, no presentaba nada especial que pudiese facilitar su identificación.

—0—

El día 9, en la playa de la Isla de Buda, en el Delta del Ebro, apareció el cadáver de una mujer con el cuerpo desfigurado y faltándole el dedo índice de la mano derecha. Llevaba dos pendientes de oro en forma de botón y ropas que no pudieron determinarse.

Figura 20. Recull de diverses notícies de troballes de cadàvers a diferents punts del mar tarragoni, entre les quals el de la nena recuperat per la barca Dobe, de la qual era patró Jordi Albiol, pescador del Serrallo entrevistat en el marc d'aquesta recerca: Por qué. Semanario nacional de sucesos y actualidades, 17.10.1962, p. 7 (Donació de Maria Salut Mas, MHS).

“que per allí dalt (Barcelona) hi havia hagut una riuada molt grossa”, quan sortiren a feinejar a la mar, “començaren a venir, de llevant cap a garbí, arbres, molts arbres, fustes, cadires, coses de cases, animals morts... La mar tota plena!”. En aquells moments va saber que un pescador conegut seu, el *Sord* com li deien, “va veure que hi havia tants morts al mar que va agafar el bot seu, van agafar 5 o 6 cadàvers, i els va portar fins a terra. Va portar el bot ple”. I seguidament Albiol sentència: “No estem fets per anar a aplegar cadàvers”. Arran d’aquella notícia va decidir, amb la seva tripulació, d’anar mar enllà per evitar de trobar-se amb la circumstància de topar amb algun cos més, encara que també tenia ben clar que si els seus tripulants li deien “allí hi ha un mort”, ell l’aniria a buscar i el recollirien. I així va ser, la seva barca va acabar localitzant i recollint un cadàver. En paraules seves: “Ja havíem calat... *Jordi, allà se ve un bulto!*... la panxeta surant... vam xorrar... *vam acosta’s*... vam tirar un tros de xarxa... era una nena d’uns tres anys, surant... i per en terra de seguida!”. Després també s’havia assabentat que en alguns casos, alguns d’aquells “barcos grans de debò, els de transport de mercaderies” ja n’havien aplegat d’altres, de cadàvers. Per acabar, en Jordi va fer dues reflexions finals: “I els que devien quedar al fons del mar, desfets!” i “Va ser una cosa llastimosa”.

Conclusions

Sobre els objectius inicials de comptabilitzar el total de morts provocats pels aiguats de 1962, segurament no els sabrem mai del cert, malgrat haver descobert una font inèdita i molt rica en informació: els expedients generats per les Ayudantías de Marina, avui conservats a l’Archivo Naval de Cartagena (Arsenal militar). Molts dels morts no els va denunciar ningú, alguns no estaven ni tan sols empadronats i molts tampoc no es van localitzar mai. Tanmateix, les dades recollides en aquesta recerca són les que són: al mar es van localitzar i recuperar un total de 94 cadàvers, dels quals se’n van identificar 35, dels quals 6 eren residents i treballaven a Sabadell.

Això no obstant, la consulta de la bibliografia i, sobretot, el testimoni de Jordi Albiol Borràs, patró del vaixell *Dobe*, ens permet d’interpretar de quina manera va encaixar el franquisme aquella situació de desas-

tre: mirant de tirar-hi terra a sobre i no desplegant cap operatiu que, amb tota probabilitat, hauria permès la localització de molts més cadàvers al mar. Els pescadors foren els únics que, a desgrat que quan ho feien havien de renunciar al fruit del seu esforç (es veien obligats a llençar el peix capturat al mar), assumiren aquella tasca, naturalment de manera gens sistemàtica i amb una càrrega emotiva molt dura de gestionar. ●

Bibliografia

Diversos autors (1986), *L’ordenació del Ripoll a Sabadell. Història urbana i medi ambient*, Sabadell: Ajuntament de Sabadell, 148 p.

Òscar CARBONELL COSTA, Jordi PRAT FERNÁNDEZ (2003), *Història gràfica del riu Ripoll al seu pas per Sabadell, 1864-1964*, Sabadell: Ajuntament de Sabadell, 87 p.

Martí MARÍN CORBERA (coord.) (1997), *Fa 35 anys: les riuades*, Catàleg de l’exposició, Sabadell: Museu d’Història de Sabadell.

Martí MARÍN CORBERA (2019), *Franquisme, suburbialització i dictadura a Catalunya. Sabadell, 1939-1962, un cas paradigmàtic*, Sabadell: Dstoria edicions, 312 p.

Ferran SALES AIGE, Lluís SALES FAVÀ (2012), *La riuada de Franco. Pugnes polítiques, propaganda i corrupció en el context de les inundacions del Vallès (1962)*, Lleida: Pagès editors, 264 p.

Jaume VALLS VILA (2012), *La riuada de 1962. La catàstrofe que sacsejà la Terrassa invertebrada del franquisme*, Terrassa: Ajuntament de Terrassa, 159 p. ●
